

BAJAI HONPOLGÁR

2014. november

XXV. évfolyam 11. (288.) szám

Ára: 250 Ft

Tóth Kálmán szüleinek sírja napjainkban

Fotó: Dr. Nebojszki László

E számunk tartalmából

- Halottak napja a 100 évvel ezelőtt (Sarlós István forrásközlése)
- Egy kisváros nagy napjai (Mayer János tanulmánya a 600 éve zajlott konstanzi zsinatról)
- Tapintható-Láthatatlan: több mint köztéri alkotás (Sándor Boglárka interjúja a Rotary Club vezetőivel)
- Hiánycikkek 3: A pfandli és társai (Kovács T. Sándor története „az átkosból”)
- Német lovasság Baján. A szolgálat az szolgálat! (Pencz Rudolf krónikájának 2. része)
- Üzenet a múltból (Molnár Rozália múltidézése)
- Egyház és közéleti szerepvállalás (Bán Béla megemlékezése)
- Hogyan került magyar zászló a Holdra? (Érdekeségek Kabdebó Tamás könyvespolcáról és levelesládájából)
- Találkozásom Ádám Ottóval (Gergelyné Békei Irén visszaemlékezése)
- Védendő védtelenek: a fekete bodza (Nebojszki László írása)

Halottak napja a háború árnyékában

Tóth Kálmán szüleinek sírja 100 évvel ezelőtt

A megszokottól eltérő beadvány érkezett Baja város tanácsához 1914. január 21-én. A dokumentumot 2228/1914-es számon iktatták be.

„Nagyságos polgármester úr!

Künn jártam a temetőben, egy elhagyatott sírra letem, amely Tóth Kálmán koszorús költőnk szülei földi maradványait takarja.

A sír igen elhanyagolt állapotban van, ezúton kérem Nagyságos polgármester urat, hogy ha van szobor alap, vagy »Türr« alap, hogy abból lehetne a sírt restaurálni. Nem kellene valami nagyszabású dolgot eszközölni, a kő maradjon meg, hisz bizonyára a fia emeltette.

A sír amint fölme gyünk balról: a kápolnával körülbelül párhuzamosan a »Szalenszky« sír szomszédságában fekszik, s a következő sírfőlírás már alig látható, van:

*Tóth György élt 86 évét
Megg halt 1874. okt. 17.*

Tóth Györgyné szül.

Nigszti Teréz.

*Itt nyugszik a legjobb a legáldottabb anya
Gonddal, ápolással szeretettel tele
Jóság minőt a föld soha többé nem szül
Minőt el nem képz el a költészet vége
Ki áldozott mindig, s nem tudta áldva hogy
Hasonló a vérét odaadó madárhoz.”*

A beadvány írója Fehér Jenő városi tisztimérnök, a Mérnöki Hivatal vezetője volt – ezt az 1914-es iktatókönyv bejegyzéséből tudhatjuk meg, mivel a beadványát nem írta alá. Tóth Kálmán nevét elsősorban költeményei tették ismerté Magyarországon, de emellett 1865-től 1878-ig Baja város országgyűlési képviselőjeként ténykedett. Tóth Kálmán az 1860-70-es évek egyik legnépszerűbb költője, a korabeli irodalmi élet meghatározó egyénisége volt, a Kisfaludy Társaság 1860-ban rendes tagjává, a Magyar Tudományos Akadémia 1861-ben levelező tagjává választotta. (1860-61-ben éppen börtönbüntetését töltötte sajtóvétség miatt!) Több verseskötete jelent meg, szín-

darabokat írt, újságot szerkesztett, az 1848-49-es szabadságharc bukása és az 1867-es kiegyezés közötti időszakban a pesti irodalmi élet egyik központi figurája volt. A kiegyezést követő szabadabb politikai légkörben ugyan hátrébb szorult – mai szóval élve: már nem volt annyira divatos –, de ennek ellenére aktív maradt. A nagy lokálpatriótaként ismert Tóth Kálmán képviselői működése alatt Baja város életében több jelentős, a jövőben a város életére nagy befolyást gyakorló változás is történt: 1873-ban Baját törvényhatósági jogú várossá emelték; megalapították a bajai tanítóképző főiskolát. A törvényhatósági jog elnyerésében Tóth Kálmán országgyűlési képviselő tevékenyen részt vett. Politikusként az 1878-as országgyűlési választásokon bukott meg, szoros választáson vereséget szenvedett. A kiélezett politikai küzdelem kikezdte egészségét, 1879-ben agyvérzést kapott, minek következtében jobb keze és lába megbénult. 1881. február 3-án bekövetkezett haláláig a felesége, Majthényi Flóra ápolta. Az édesapja, Tóth György a város egyik jómódú, köztisztviselőként álló polgára volt, uradalmi számtartóként dolgozott a Grassalkovich családnak. A szülők sírja Baján a Rókus temetőben volt, amelyet Kálmán 1874-ben, édesapja halálakor rendbe rakatott. A Tóth család 1881 után eltávolodott Bajától, így a sírhely 1914-re már eléggé rossz állapotban lehetett.

Fehér Jenő beadványa egy hosszú és bonyolult bürokratikus folyamatot indított el a bajai városházán. A sír felújításához ugyanis anyagi fedezetre volt szükség,

amelyet a gazdasági bizottságnak kellett előteremteni. A gazdasági bizottság április 3-án 11 órakor tárgyalta a beadványt. A bizottság elnöke, Weisz Nándor tanácsnok támogatta a beadványt, és Lakner István főszámvevő a városi házipénztárban látott annyi elkülöníthető forrást, amiből a sírt a városi kertészet rendbe hozhatta. A jegyzőkönyv a „városi főkertész által házilag gondoztassék” megjelölést használja. Az ülésről fennmaradt rövid jegyzőkönyvet június 15-én Weisz Nándor terjesztette be a városi tanácsnál jóváhagyásra, amely július 23-án tárgyalta meg az ügyet, és egyhangú határozatot hozott:

„15828. szám
kig. [közigazgatási] 1914

A gazdasági bizottság javaslata Tóth Kálmán koszorús költőnk szülői sírjának a Rókus temetőben gondozása tárgyában.

Határozat:

A városi tanács megbízza Alexy Dezső városi főkertészt, hogy Tóth Kálmán koszorús költőnk szülőinek sírját a gazdasági tanácsnok szóbeli utasítása szerint házilag gondozza.

Miről a városi főkertész, a gazdasági és a számvevőségi hivatal ezen határozattal értesítettek.

*Baja, 1914. évi július hó 23-án t.t. ülésből.
Weisz előadó”*

A tanácsülés 1914-es jegyzőkönyve ugyan ránk maradt, de ebben csak a megtárgyalt ügyek kibocsátási iktatási számát rögzítették, a határozatokat magukat nem

írták le. Az ügy folytatásáról minimális információ maradt fent a levéltári anyagban, mivel Weisz Nándor tanácsnok Alexy Dezső városi főkertésszel szóban állapodott meg az elhanyagolt sírhely kijavításáról. Baja város korabeli adósságállománya és az első világháború anyagi terhei jelentősen beszűkítették a városi házipénztár lehetőségeit. A mérnöki hivatal képviseletében Fehér Jenő novemberben helyszíni szemlét tartott, amelyről november 11-én jelentést készített a városi tanácsnak:

„Baja thifj. város Tekintetes Tanácsához hivatalos jelentése Fehér Jenő városi tiszt mérnöknek

15828 kig. 1914. számú határozata arról, hogy Tóth Kálmán koszorús költőnk szülei sírja a Rókus temetőben halottak napja alkalmából rendbe hozatott és feldíszítettett, egyben jelenti, hogy ezen sír teljes rendbehozatala és helyreállítására nézve a békés idő beálltával külön javaslatot fog tenni.

Mellékelve összes iratok.

Baja, 1914. november hó 10-én.

Fehér Jenő

városi tiszt főmérnök”

A „békés idő” viszont csak 6 év múlva jött el, addig Tóth György és Nigszti Teréz sírja a városi kertészet személyes gondozásában maradt. Az első világháború és az azt követő gazdasági nehézségek miatt a sír gondozása, helyreállítása az 1920-as években feledésbe merült.

Sarlós István

Egy német kisváros nagy napjai

600 éve kezdődött a konstanzi zsinat

Idén annyi 20. századi nagy háború és katasztrófa kerek évfordulójára emlékezünk, hogy figyelmünk könnyen átsiklik a korábbi idők világtörténelmi jelentőségű eseményei felett. Pedig az 1414-től 1418-ig tartó konstanzi zsinat a maga idejében kiemelkedő fontosságú volt, hatása messze túlmutat az egyháztörténet szűk keretein. A Bodeni-tó partján fekvő, akkor alig 7000 fős lakosságú városka rövid időre a nyugati keresztény világ figyelmének középpontjába került. Az évforduló kapcsán felidézzük az egyházi gyűlés történetét, bár a kor keresztény gondolkodóit súlyosan megosztó (és a zsinat során is vita tárgyát képező) teológiai viták részletes ismertetésére nincs módunk. Az évszázad-

okkal ezelőtti események feltárásának igen fontos forrása Ulrich Richental kortárs konstanzi polgár eredetileg kéziratos, a zsinat után néhány évvel lejegyzett krónikája, amelyet az emlékévké alkalmából mind faksimile kiadásban, mind pedig mai német nyelvre lefordított változatban megjelentettek. Ez azért különösen értékes dokumentum, mert nemcsak a zsinat más forrásokból is ismert döntéseiről, hanem a résztvevők mindennapjairól, a körülményekről és a belső vitákról is tudósít, képpel illusztrálva. E forrás mellett írásunkhoz a korra vonatkozó egyháztörténeti és történelmi feldolgozásokat, valamint az évfordulós rendezvények katalógusait is felhasználtuk.

Előzmények

A nyugati keresztény (katolikus) világnak az érett és késő középkorban több súlyos válsággal kellett megküzdenie, és számos teológiai kérdés is megosztotta. Az egyik legnagyobb az ún. „nagy nyugati egyházszakadás” volt, amely a 15. század elejére az „egyetemes” kereszténység teljes szétszakadásával fenyegetett, ráadásul számos politikai-hatalmi kérdés megoldását is jelentősen megnehezítette.

A probléma a pápák ún. avignoni fogságával kezdődött. V. Kelemen pápa (1305-1314) a belháborúktól, belső hatalmi harcoktól sújtott Itáliából székhelyét a francia király érdekszférájába tartozó Avignonba helyezte át. A következő hét évtizedben a

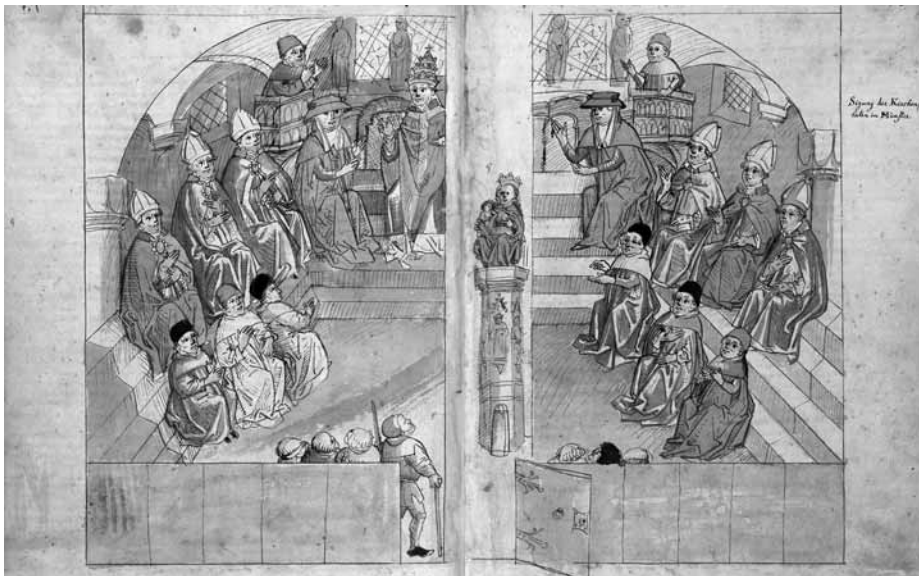

A zsinat épülete, a pápaválasztás helyszíne

többnyire hozzá hasonlóan francia származású pápák a francia korona engedelmes kiszolgálóivá váltak, s részt vettek annak kétes ügyeiben is, pl. a templomos lovagrend kirakatperében vagy a már rég halott, egykor Szép Fülöppel szembeszegülő VIII. Bonifác pápa perében. Ha a francia királyokkal szemben nem is, más hatalmakkal szemben a Kúria világalpolgári igényeiből sokat érvényesíteni tudott, és a pénzgazdálkodásra való sikeres áttérésnek köszönhetően a nyugati világ első számú pénzügyi hatalmává lett.

A pápák Rómába való visszaköltözése a 14. században többször is napirenden volt, de tartósan megvalósítani 1376 előtt nem sikerült. Tény, hogy Róma ebben az időben hanyatló, szegény város volt, amelyet többször idegen csapatok szálltak meg, és a teljes udvar visszaköltöztetése a nem épp biztonságos városba költséges vállalkozásnak számított. XI. Gergely pápa (1370-1378) végül politikai okokból – valamint Sienai Szent Katalin és Svéd Szent Brigitta javaslatára – mégis rászánta magát Avignon elhagyására, és 1377-ben kalandos utazást köve-

tően elfoglalta Szent Péter trónszékét. Csakhogy Gergely alig egy év múlva meghalt, az új pápa megválasztását pedig erősen befolyásolta az olasz és az avignoni időszak alatt alaposan megnövekedett számú francia bíborosok ellentéte. A sebtében összehívott konklávéban a főpapok a római tömegek nyomásának is engedve Bari érsekét választották pápává, s a döntést eleinte a francia bíborosok is elfogadták. Csakhogy a VI. Orbán néven hatalomra került egyházfő olyan reformokba fogott, amelyekkel sértette érdekeiket: hatalmát olasz bíborosok számának növelésével akarta megszilárdítani, majd nyilvánosan kritizálta a főpapok tékozló életformáját és anyagiasságát, sőt, 1378 nyarán Rómából is kiűzte őket. A sértett bíborosok érvénytelennek nyilvánították Orbán megválasztását, majd szeptemberben megválasztották saját jelöltjüket, Genfi Róbertet, aki a VII. Kelemen nevet vette fel. Az őt támogató zsoldosokat ugyan Orbán hívei egy év alatt kiszorították Itáliából, de addigra Kelemen pápaságát több európai uralkodó is elismerte.

A tanácskozó zsinat Richental krónikájának ábrázolásán

Kelemen ezt követően ismételtén Avignonba tette át székhelyét, fennhatósága alá tartozott Franciaország, Szardínia, Szicília, Nápoly, Skócia és további nyugat- és délnémet tartományok, míg Róma uralmát ismerte el a német birodalom, Közép- és Észak-Itália, Flandria, Anglia, valamint a keleti és északi országok. Hogy az egyes országok uralkodói épp melyik pápát tekintették törvényesnek, általában aktuális politikai szándékaiktól, örökölt konfliktusaiktól függött. A két pápa halála után továbbra is választottak egy-egy „római” és „avignoni” pápát, így a megosztottság évtizedekre konzerválódott. A szakadás megszüntetésére többféle javaslat is született, például az egyetemes zsinat (via concilii generales) összehívása, döntőbíráskodás (via compomissi), a két pápa lemondásának és egy új megválasztásának elérése (via cessionis), ám sokáig egyikre sem nyílt esély.

Az egyházszakadástól függetlenül is komoly vita folyt a pápai hatalomról. Tudós teológusok (elsőként William Ockham) kezdték hirdetni, hogy az egyházban sem létezhet korlátok nélküli hatalom; érvényesülnie kell az egyes hívők szabadságának. A pápa a hatalmát Krisztustól kapta ugyan, de ez nem uralkodói, hanem szolgáló hatalom, s fölötté áll az egyetemes egyház (ecclesia universalis). Ez a felfogás ellentétben állt az addig uralkodó gyakorlattal, mely a pápák monarchikus hatalmát korlátlanak tekintette, és sokkal erőteljesebb volt az egyházon belül, mint bármely világi uralkodóé a saját országában. E nézetekből sarjadt ki az egyházszakadás idején az ún. zsinati mozgalom (konciliarizmus), mely a szakadás megszüntetését, de az egyház számos vitás kérdésének megvitatását és megoldását egyetemes zsinat összehívásától remélte.

Az első ilyen kísérlet azonban inkább elmélyítette a válságot; az 1409-ben összehívott pisai zsinat ugyanis megpróbált két pápa letétele után egy harmadikat megválasztani. Bár a keresztény világ nagy része képviseltette magát, a hiányzók száma is magas volt. Végül az eredeti célokból csak annyi valósult meg, hogy kettő helyett immár hárman tekintették magukat „az igazi” pápának, s mindegyik meg is találta a maga támogatóját valamelyik világi uralkodó személyében. Ugyanakkor több eretneknek tekintett mozgalom is egyre nagyobb befolyásra tett szert Európában. A megosztottság anyagilag is sújtotta az egyházat: innentől egyszerre három pápai udvartársról kellett gondoskodni, mindhárom pápa adószedői járták a vidékeket, és mindegyik pápa nevezett ki püspököket a meg-

üresedett egyházmegyék élére. Egyes vitatott egyházmegyékért fegyveres harcok folytak. A hívek vállára rakott egyházi terhek megháromszorozódtak, és az egyháziak fegyelme is megbomlott.

Az egyetemes gyűlés Konstanzban

A zsinati mozgalomnak az adott nagyobb lendületet, hogy a kérdés megoldását szívügyének tekintette Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387-1437) is, aki 1410-ben a német királyi címet is megszerezte. Ahhoz azonban, hogy távlati dinasztikus célját, a német-római császári trónt is magáénak tudhassa, egy mindenki által elismert pápára is szüksége volt. (A középkorban csak az tekinthette magát törvényes német-római császárnak, akinek Rómában a pápa helyezte a fejére a koronát.) Másrészt azért is érdekében állt a kérdés rendezése, mert a vele szemben több alkalommal magyar trónkövetelőként felléptetett Nápolyi László törekvéseit a Rómában székelő VII. Ince, majd XII. Gergely pápa is támogatta. Zsigmond eredetileg a „pisai” XXIII. János pápaságát támogatta, ám a kereszténység egysége érdekében kész volt visszakozni is.

Zsigmond némi ravaszsággal meg tudta győzni a pisai pápát, hogy a szakadás megszüntetése érdekében hívja össze a (16.) egyetemes zsinatot, amelynek helyszíne Konstanz lett. A választást főképp az indokolta, hogy a kis német város a kereskedelmi útvonalak metszéspontjában feküdt, és az Alpokon átkelve Itáliából, valamint vízi úton Nyugat-Európa felől is viszonylag könnyen megközelíthető volt. Másrészt püspöki székhely, amely azonban a német király (és nem valamelyik pápa) fennhatósága alatt állt. A három pápa közül a zsinaton csak XXIII. János jelent meg, mert a gyűléstől saját hatalmának törvényes megerősítését remélte. Kezdetben (1414 novemberében) csak az öt támogató főpapok voltak jelen, de rövid időn belül mintegy 600 egyházi és rengeteg világi személy (3 pátriárka, 29 bíboros, 33 érsek, 250 püspök, több mint kétezren a 37 egyetem tudós képviselői közül, de még néhányan a keleti keresztények közül is) érkezett a gyűlésre. Magyarországot is több főpap, valamint a Zsigmond által alapított óbudai egyetem küldöttsége képviselte. Miután a főpapok hatalmas kíséretet hoztak magukkal, könnyen elképzelhető, mennyire megnőtt a népsűrűség a jelentéktelen kereskedővárosban! Richental krónikája egyenesen 70 ezer látogatóról beszél. Ez valószínűleg túlzás, de hogy mekkora terhet jelentett négy éven keresztül több tízezer

Zsigmond király és kísérete megérkezik Konstanzba (Ulrich Richental krónikája)

ember rangjához méltó ellátása, arra nézvést néhány adat beszédes lehet.

A város ugyan a Bodeni-tó partján fekszik, abból mégsem tudtak annyi halat kifogni, hogy ellássa az éhes szájakat: még a Balti-tengerről is szállítottak halat a városba. Bár a város az átmenő kereskedelem miatt viszonylag sok szálláshellyel és e célra is használható kolostorral rendelkezett, számos résztvevőnek csak kívül jutott hely, de rengeteg mesterember is érkezett a városba, hogy ideiglenes szállásokat ácsoljanak. (A résztvevőknek költségeik legnagyobb részét a szállásra és az étkezésre kellett fordítania.) Egy tisztességes szállásért havonta 40 rajnai forintot kellett fizetni, egy ló elhelyezéséért tovább 40 pfenniget éjszakánként. A szállásadónak minden szükségességet (ágyneműt, evőeszközöket stb.) rendelkezésre kellett bocsátania, de ezt csak az első hónapokban sikerült biztosítani. Ugyancsak érdekes adat, hogy feljegyzések szerint a zsinat idejére mintegy 700 örömlány is a városba érkezett, a sok résztvevőtől komoly bevételt remélve. Ma tevékenységükre a város kikötőjében álló, lenge öltözékű Imperia-szobor emlékeztet, amely egyik kezében egy (vonásaiban Zsigmondot idéző) uralkodót, a másikban egy főpapi ornátusba öltözött figurát tart. A templomokban az istentiszteletek idején sűrűn álltak az emberek. A gyűléseket a konstanzi székesegyházban tartották, itt a zsinat idejére U alakú fatribünöket állítottak fel. A székesegyházban szigorú ülésrendet határoztak meg; a pápai trónust a Lettner-oltár elé állították, Zsigmond széke egy másik oltár elé került, a mindenkori beszélőnek pedig egy pulpitus állt rendelkezésére.

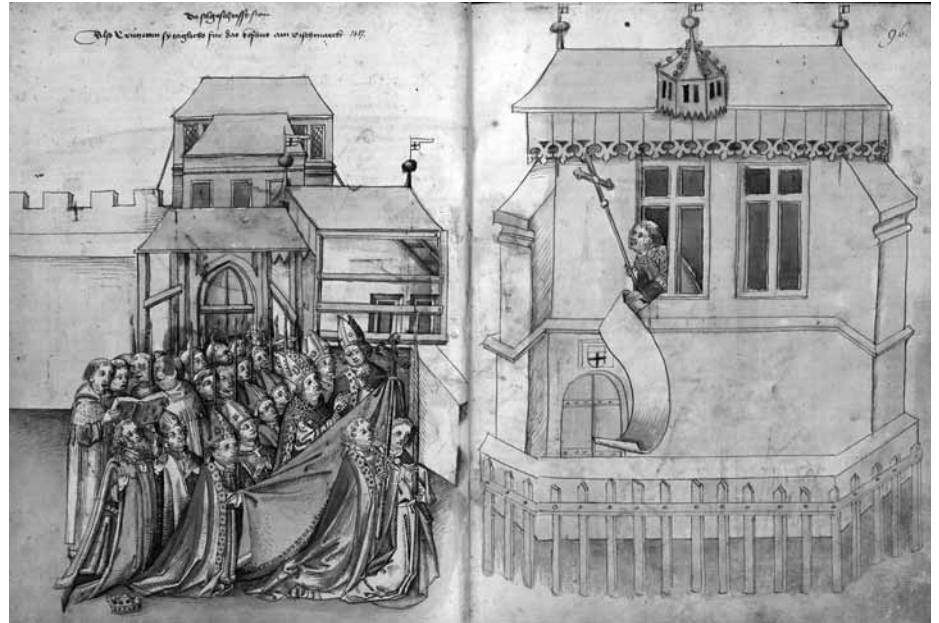
A zsinatot ugyan XXIII. János nyitotta meg, ám igazi lendületet (egyben fordulatot) 1414 decemberétől vett, amikor Zsigmond király is a helyszínre érkezett. A pápa szándékával ellentétben a francia bíborosok (Pierre d' Ailly és Guillaume Fillastre) javaslatát támogatta, és új ügyrendet fogadtatott el: az itáliai bíborosok túlsúlyát megakadályozandó a résztvevőket a négy „nagy nemzet” (Itália, Németország, Franciaország és Anglia) küldöttségébe sorolták be. Ezek külön-külön tárgyaltak, ezt követően kíséreltek meg a zsinat előtt közös álláspontot kialakítani; végül nem fejenként, hanem „nemzetenként” szavaztak. A zsinat eredetileg hármas célt tűzött ki maga elé, amelyeket az alábbi címszavakban foglalhatunk össze: az egyházszakadás megszüntetése (causa unionis), a Wycliff- és Husz-féle mozgalom felszámolása (causa fidei) és az egyház megreformálása (causa reformationis). A zsinat vezető egyéniségei a gyakran elnöklő Zsigmond mellett Pierre d' Ailly cambrai püspök

Örömlányok emlékezte: Imperia szobra a konstanzi kikötőben

Husz János elítélése

Habemus papam! (Ulrich Richental krónikájából)

és tanítványa, Jean Gerson, a párizsi egyetem kancellárja voltak. Összesen 45 ülést tartottak, amelyek általános érvényű dekrétumokat is kibocsáthattak. A konciliarizmus eszméjének győzelmét jelentette, hogy egy dekrétum (Frequens) arról rendelkezett: a jövőben tízévente egyetemes gyűléseket kell tartani, és ezek döntései a megválasztandó pápát is kötelezni fogják. (Ehhez képest az azóta eltelt idő alatt mindössze öt egyetemesnek elismert zsinatot tartottak.)

A munkálatok első részében a résztvevők csaknem egyforma keménységgel támadták XXIII. Jánost (aki a saját céljaira használta az egyház vagyonát) és a cseh eretneket, Husz Jánost (aki azt állította, hogy az egyház renegátok közössége, és reformra szorul). A zsinat ugyanakkor érintetlenül hagyta volna az „egyház testét”, vagyis kiállt az egyházi javadalmak több ezer élvezője mellett, csak a pápa túlzó követeléseit támada.

Az egyházszakadás kérdésében viszonylag gyorsan sikerült eredményre jutni. XXIII. János csak azzal a feltétellel volt hajlandó lemondani, ha a „római” XII. Gergely és az „avignoni” XIII. Benedek sem marad pápa. Amikor a zsinat elkezdte felhánytorgatni János bűnös múltját, és feltétel nélküli lemondásra szólította fel, a pápa lovászfőnök öltözve megszökött Konstanzból. A zsinat azonban nem oszlott fel, hanem az egyház akaratának képviselőjeként folytatta a munkát, magát a pápa felett állónak nyilvánítva. Jánost egy hónappal később elfogták, és 1415. május 29-én megfosztották hivatalától. XII. Gergely nagyobb ellenállás nélkül lemondott, ám az avignoni XIII. Benedek erre nem

volt hajlandó, és egészen 1424-ben bekövetkezett haláláig pápának tekintette magát. Ennek azonban 1415 után már semmi jelentősége nem volt; mivel Zsigmond elutazott a dél-franciaországi Perpignanba, és meggyőzte Benedek utolsó (aragóniai) híveit arról, hogy hagyjanak fel támogatásával. Tárgyalásait siker kísérte, hiszen 1415 decemberétől a „spanyol nemzet” képviselői is csatlakoztak a zsinat munkájához, Benedek pedig elszigetelődött, és Peniscolába húzódott vissza. Zsigmond ezt követően folytatta diplomáciai tevékenységét, ami azért is fontossá vált, mert 1415 folyamán V. Henrik támadásával kiújult az angol-francia százéves háború, és a két nagy nemzet konfliktusa a zsinat eredményességét is veszélyeztette. Zsigmond 1417 elejéig tartó békemissziója ugyan nem járt sikerrel, de annyit elért, hogy mindkét hadviselő fél elfogadta a konzílium döntéseit. Zsigmond távollétében a zsinat nem sokat haladt előre.

A huszita kérdés

A zsinat egyik meghatározó vitakérdése volt, miként viszonyuljon a főképp Csehországban kibontakozott, de az angol John Wycliff tanaiban gyökerező egyházi reformmozgalomhoz, melynek vezéralakja Husz János (Jan Hus, kb. 1370-1415) prágai egyetemi tanár, teológus volt. Gondolatainak – amelyekben az őskeresztény egyház testvéri közösségéhez való visszatérést hirdette – a kor egyébként is megosztott politikai légkörében nemzeti tartalma is lett: szembekerült a prágai német teológusokkal, de a város érsekével is. Nézetei legradikálisabb elemének az számí-

tott, hogy az átlényegülés tanát irreálisnak tartotta, és azt állította, hogy az egyház nem a megváltó megtestesülése. Prédikációit cseh nyelven tartotta, bár ezek jelentős része Wycliff műveiből vett szó szerinti idézet volt. Egy egyetemi vitán 1403-ban tételeinek jelentős részét elítélték, de pozíciója nem ingott meg ezután sem, mert Vencel cseh király támogatását élvezte (feleségének gyóntatója volt). Husz ezt követően több éles kirohanást intézett az elfajult egyház ellen, mire Zbyněk (Sbinko) prágai érsek felmentette zsinati prédikátori állásából. 1409-ben a skizmával kapcsolatos állásfoglalás ismét szembefordította egymással a cseh és a német tanárokat, de a királyt és a prágai érseket is. Az érsek végül „a pisai” pápa hatalmát ismerte el, és annak egyik bullájára hivatkozva erélyesen fellépett a „wycliffisták” ellen (könyvégetés, prédikációtilalom, majd Huszék kiátkozása). Erre Prágában forradalom tört ki, és a cseh polgárság Husz oldalára állt, aki annak ellenére folytatta prédikációit, hogy időközben a városra interdictumot mondtak ki, ám gondolatait egyre többen fogadták lelkesedéssel. A forrongás még kritikusabbá vált, amikor 1412-ben XXIII. János Csehországban is keresztes hadjáratot hirdetett Nápolyi László ellen, ráadásul búcsúcédulákat is árusított. Husz hevesen lázította a diákságot a hierarchia és a búcsúcédulák ellen, csak hogy ekkor az őt eddig védő prágai egyetem elfordult tőle. A pápa ismét kiátkozta, és minden olyan helyet interdictummal sújtott, ahol menedékre lel. Végül cseh főnemesek fogadták be, befolyása jelentősen megnövekedett.

Ebben a helyzetben kapta meg Zsigmond király felszólítását, hogy jelenjen meg a konstanzi zsinaton, és ott egyezzen meg ellenfeleivel. (Ennek érdekében a kezdetben vonakodó teológusnak menlevelet adott.) Husz még Zsigmond előtt, 1414 novemberében megérkezett Konstanzba, ahol honfitársai azonnal bevádolták mint eretneket, majd – szökés vádjával – le is tartóztatták, börtönében megkínózták. Tudós vita helyett kihallgatásokat tartottak, amelynek során a d'Ailly és Fillastre vezette vizsgálók tanainak viselkedésére kívánták rábírní. Erre Husz nem volt hajlandó, sőt a zsinat illetékességét sem ismerte el. Emiatt a gyűlés eretneknek nyilvánította, majd megfosztotta papi ornátusától, és a világi hatalom kezére adták. Peréről részletes beszámolót ad a zsinaton résztvevő (és ott Huszt pártoló) Poggio Bracciolini olasz humanista. Szerinte a döntéshozók erősen megosztottak voltak Husz ügyében, de többségük a cseh prédikátor elítélése mellett foglalt állást. Zsigmond felháborodott magán az eljárásról is, de a többség hangulatát látva „elsápadt és összerázkódott, mintha ő maga felett kellett volna ítéletet mondani: tudta, hogy tőle függ Husz élete és szabadsága.” Úgy tűnhetett számára, hogy Husz felmentése a zsinat feloszlásával fenyegetett volna, inkább hagyta feláldozni a cseh prédikátort: „Továbbra is azt állítom, hogy Husz eretnek, és a jog szerint teljesen megérdemli, hogy megégetés által haljon meg, ha nem vonja vissza tételeit” – mondta a király. A király hitszegése miatt újabb súlyos vita bontakozott ki, de ez a végeredményen mit sem változtatott. 1415. július 6-án Huszt – miután az eretnokség jeleként papírsüveget nyomtak a fejére – máglyán elégették, hamvait a Rajnába szórták.

Nem sokkal később – már Zsigmond távollétében – Husz tanainak egyik legjelesebb követőjét, Prágai Jeromost is máglyára küldték. A huszita mozgalmat azonban nem sikerült felszámolni, sőt Csehországban Husz aféle „nemzeti szentté” vált, kivégzése után azonnal forrongás tört ki; amikor pedig a halálában bűnrészes Zsigmond a cseh trónt is megszerezte (1419), a csehek jelentős része nyílt háborúban sokáig eredményesen harcolt a „gyilkos” uralkodó és a római katolikus egyház ellen. A mozgalmat jelentős kompromisszum árán csak évtizedek múlva sikerült megfékezni.

Az egyházszakadás vége

Az 1417-ben Konstanzba visszatérő Zsigmond és V. Henrik angol király képviselőinek szövetsége és határozott álláspontja kellett ahhoz, hogy a zsinat végre az egyházszakadás megszüntetése ügyében is előbbre jut-

A mai Konstanz látképe a székesegyházzal és a zsinat épületével

hasson. Kimondták az alapelvet: az lehet pápa, akit a bíborosok és a nemzeti egyházak képviselőinek kétharmados többsége elfogad. A választásra jogosultakat (összesen 56 főt) egy erre a célra átalakított kereskedőházban helyezték el a választás idejére (Ma ezt nevezik a zsinat épületének.), amelyet lezártak, ablakait is bedeszkázták, hogy a külvilággal minden kapcsolatot megakadályozzának. A konklávé három napig tanácskozott halovány gyertyafény mellett, míg végül meghozta döntését. Némi meglepetésre egy, a zsinaton addig különösebb feltűnést nem keltő római bíborost, Oddo di Colonnát választották pápává; egy régi befolyásos köznép-itáliai nemesi család (törvénytelen) sarját, aki korábban inkább jogtudósként tevékenykedett. Pápaként az V. Márton nevet használta.

A pápaválasztást követően a zsinat lendülete megtört. Az új pápa nem volt híve a mélyreható reformoknak, így a következő időszakban csak néhány részletkérdésben (pápai adóztatás, a pápai kinevezési jog, bűnbocsánat árusítása, bíboros-kollégiumok szervezése) döntöttek. Amikor pedig olyan kérdéseket is újra napirendre akartak tűzni, mint a pápai hatalom korlátozása, vagy a pápai székhely ismételt német területre vagy Avignonba helyezése, a pápa megelégedte a parttalan csatározásokkal. 1418 januárjában kiadta saját reformtervezetét, amely csupán néhány mérsékelt ígéretet tartalmazott arra nézvést, hogy betartja és ellenőrzi az adóztatást, a püspöki választások és bűnbocsánat-árusítások törvényességét. Miután ebbe a nagy nemzetek küldöttsége belement, 1418. április 22-én V. Márton a gyűlést feloszlatta. Rómát ebben az időben II. Johanna nápolyi

királynő épp megszállva tartotta, így a pápa tényleges visszatérése csak 1420-ban, a nápolyi haderő kivonásával történhetett meg.

A zsinat mérlege

A konstanzi zsinat összességében felemás eredményt ért el. Alapvető célját, az egyházszakadás megszüntetését elérte ugyan, de sem teológiai kérdésekben, sem az egyházi struktúra átalakításában nem sikerült hatékony eredményeket elérnie. Ezt egyebek mellett az is mutatja, hogy bő egy évszázaddal később a reformáció vezéralakjai jelentős részben ugyanazt kritizálták az egyházban és a pápai hatalomban, amit az eretneknek minősített prédikátorok vagy a zsinat reformpárti résztvevői. Úgy tűnik, Európa kimerült volt ahhoz, hogy mélyrehatóbb reformokat vihessen véghez. A pápaság persze látszólagos győzelme ellenére sem volt már ugyanolyan erős, mint korábban: Észak-Európában soha nem fogadták már el úgy a pápai adókat és kinevezéseket, mint annak előtte; Márton igazi hatalma csak Itáliában érvényesült. Ott viszont a reneszánsz pápák egyfajta elődje lett, új hatalmi struktúrát alakított ki, és visszaszerezte az uralmat a pápai állam felett. És volt a zsinatnak még egy, akkor jelentéktelennek tűnő, később mégis fontossá váló mozzanata: Zsigmond 1417. április 18-án iktatta be a korábbi családi viszályok miatt sokat szenvedett Brandenburgi Választófejedelembé a Nürnbergből származó IV. (Hohenzollern) Frigyes vágróffot. Ezt az adományt Frigyes később Poroszországot is megszerző utódai 500 éven át megőrizték, ez a terület lett a 19. században megvalósuló német egység kiindulópontja.

Dr. Mayer János

Tapintható-Láthatatlan: több mint köztéri alkotás

Megható pillanatoknak lehettek tanúi mindazok, akik október 15-én, a fehér bot világnapján jelen voltak a Tapintható-Láthatatlan elnevezésű nemzetközi projekt bajai domborművének kihelyezésén. Baja elsősorban vakok és gyengélátók számára készült, kicsinyített várostérképe a Szentháromság tér és az Eötvös utca sarkán emlékeztet arra, hogy kötelességünk segíteni hátrányos helyzetű embertársainkon. A szobor leleplezését követően a bajai Vakbarát Klub tagjai át is vették a domborművet, ujjakkal kitapintva a főter emblematikus épületeit, a Tóth Kálmán tér és a Türr-kilátó mását, a Braille-írást feliratokat. A kezdeményezés és a kivitelezés a bajai Rotary Club tagjait dicséri: a közösség ezzel ismét példát mutatott emberségből, de nem először, hiszen a Rotary egyik alapvető célkitűzése a segítségnyújtás. A Rotary mozgalomról és a Tapintható-Láthatatlan projektről dr. Beke Zsolt, a bajai Rotary Club jelenlegi és Csuvár Zoltán, két évvel ezelőtti elnöke tájékoztatta olvasóinkat.

Beke Zsolt: A Tapintható-Láthatatlan projekt úgy került az országba, hogy a Rotary Club Budapest-Budavár akkori elnöke németországi útja során több városban is találkozott a település nevezetességeit bemutató köztéri plasztikákkal, amelyeket a gyengélátóknak szánva, helyi Rotary valósított meg. Hazahozta az ötletet, és mivel a klub szabályai szerint minden évben más a vezető, a következő elnök regnálása idején meg is valósították a maguk domborművét, nagy érdeklődés és sajtóvisszhang mellett. Ez a klub, mint a projekt magyarországi bevezetője, azóta már számos hasonló ügyet támogatott. Budapesten már öt ilyen létesítmény található (hamarosan elkészül a hatodik is, mely a Kossuth teret, a Parlamentet és környezetét ábrázolja), az országban pedig jelenleg tudomásom szerint már 19 ilyen térplasztika valósult meg, és továbbiak is készülnek.

Csuvár Zoltán: Mielőtt elnök lettem volna, részt vettem egy kétnapos képzésen, amelyen a különböző tisztségek várományosainak számító klubtagoknak szerveztek. Itt találkoztam a Budapest-Budavár klub képviselőivel, akik sokat meséltek a projektről. Nagyon komolyan vettem. Elnökségem idejére olyan célokat tűztem magam elé, amelyek a klub nagyobb ismertséget is szolgálnak. Úgy érzem, egyelőre elég zárt ez a közösség, kevesen ismerik, kevesen tudnak róla. Holott mi lényegesen többet teszünk a szűkebb környezetünkért, mint amennyit erről az emberek tudnak. Úgy gondoltam, ha ezt kicsit ki-mozdítjuk, akkor a létszámunk is növekedhet, és több eredményt is elérhetnénk. Szerencsére a klubtársak pártolták az ötletet, így belevágtunk. Meghatároztuk, mennyit tudunk erre szánni a klub pénzéből, amely egyáltalán nem fedezte a költségeket, de számítottunk sok jószándékú ember segítségére. Azt is tudtuk, hogy hosszabb folyamat lesz, nem az én elnökségem alatt fog

megvalósulni. Nagyjából két évet szántunk rá. Közben adományokat, támogatásokat gyűjtöttünk, például tavalyelőtt az adventi időszakban kint az utcán teát és forralt bort kínáltunk adományért az embereknek. Ez ugyan csak kevés pénzt jelentett, de minden kis összegnek megvolt a helye, és ezzel is közelebb tudtunk kerülni az emberekhez, hiszen a programjaink nagy része még mindig zárt körben történik.

– Mit kell tudni általánosságban a Rotary Clubról?

B. Zs.: A Rotary 1905-ben alakult Chicagóban, különböző foglalkozású tagokból álló baráti társaságból, amelynek vezetője Paul Harris ügyvéd lett. A társasági, szakmai érdeklődésük kiszolgálásán kívül a barátság ápolását és terjesztését, továbbá az önös érdek fölé helyezett szolgálatot tűzték ki célként. A város nem elsősorban politikai, hanem gazdasági életében vezető szerepet betöltő személyiségei jöttek össze azért, mert úgy gondolták, hogy tudásukat,

kapcsolatrendszerüket és anyagi erejüket a rászorultak támogatására is fordíthatják. Első projektjeik között a mai szemmel nézve banálisnak tűnő dolgok valósultak meg, pl. Chicagóban a városháza mellett egy nyilvános illemhely építésére adtak össze pénzt, vagy egy vándorprédikátor számára lovat vásároltak. A közösség életében mindkettő nagy jelentőséggel bírt.

A kezdeményezés terjedni kezdett, előbb Amerika többi tagállama, majd Kanada, az Egyesült Királyság és Európa felé is. 1922-ben alakult meg a nemzetközi szervezet. Szükségesnek tűnt megszabni a működés egységes kereteit. Az erőforrások optimalizálására alapítványt hoztak létre. Jelenleg világszerte 200 országban mintegy 70 ezer klub működik, hozzávetőlegesen 1,3 millió tagot számlálva, politikai, vallási, faji és nemi megkülönböztetés nélkül. Mára a Rotary a világ legnagyobb és legbefolyásosabb civil szervezete. Olyan nagy erőforrásokat tud megmozgatni segélyezési ügyekben, hogy tanácskozási jogkörrel részt vehet az ENSZ ülésein. A Rotary nem pusztán baráti szerveződés, hiszen humanitárius akciókban is részt vesz, de jótékonyági szervezetnek se nevezhető, mivel nincs ilyen értelemben irodája, apparátusa, költségei. Az egyetlen olyan szervezet, amely büszkén mondhatja magáról, hogy a megkapott pénzek 100 százalékát arra tudják fordítani, amire valóban szánják. Világszerte képzőközpontokat is működtet, amelyekben a népek közötti békét, a háborúk megszüntetését elősegíteni képes embere-

Baja szépségei tapintható módon

ket oktatnak. Ugyanezekkel a célokkal diákcsera-kapcsolatokat is működtet. Nagy nemzetközi projekteket is végez. Ezek zászlóshajója a járványos gyermekbénulás vagy poliomyelitis világszintű felszámolása ellen küzdő akció. Magyarországon ma már talán nem érezzük át annyira ennek a jelentőségét, hiszen a világon az elsők között voltunk, ahonnan eltűnt ez a betegség, és a vastüdők ma már a múzeumokban porosodnak. A fertőzés azonban a világ számos helyén még komoly problémát jelent.

– *Mikor jelent meg a Rotary Magyarországon?*

B. Zs.: A legelső klub 1925-ben alakult Budapesten. Olyan híres tagokat találunk a klubokban, mint Kisfaludy-Stróbl Zsigmond, Móra Ferenc, Lehár Ferenc, Gundel Károly, Kandó Kálmán, Szent-Györgyi Albert, Zsolnay Tibor. A második világháború kitérésekor a hatalom nem nézte jó szemmel a civil szervezeteket. A Rotary az ellehetetlenülés miatt önként beszüntette működését, majd hivatalosan is felszámolták. Miután a háború utáni időben semmilyen önszerveződés nem kapott teret, újjáalakulással meg kellett várni a rendszerváltást 1989-ben, majd egyre több klubszervezet alakult országszerte. 2014-ben 50 klub működik Magyarországon. Baján 2001-ben indult el, az első elnöke dr. Deutsch Ottó volt. A klubok úgy jönnek létre, hogy kialakul egy asztaltársaság, amely eldönti, hogy Rotaryként szeretne működni, és jó ideig ebben a szellemiségben kell tevékenykednie anélkül, hogy megkapná a felavatását. A már működő klubok segítik, ugyanakkor figyelik, ellenőrzik is, és amikor láthatóan teljesülnek az elvárt feltételek, akkor válhat Rotaryvá. Tag pedig az lehet, akit két rotarys ajánl. A jelöltnek ugyanúgy át kell mennie egyfajta előszűrésen, mint magának a klubnak, tehát jó ideig ebben a szellemiségben kell működni, eljárási a találkozókra, részt venni programokban, és ha méltónak bizonyul, akkor megkaphatja a tagságot. A bajai klub jelenleg 20+3 (utóbbiak tiszteletbeli) tagot számlál.

– *Milyen elvek szerint működik a klub?*

B. Zs.: Azt szokták mondani: itt semmi sem kötelező, ez önkéntes dolog, de ha valaki belépett, akkor vannak bizonyos elvárások, amelyeket teljesíteni kell. Ilyen például a tagdíj fizetése, és a heti rendszerességgel megtartott összejövetelek bizonyos százalékán ott kell lenni. Vannak ajánlott elvek is: a tagoknak a Rotary szellemiségét kell képviselniük mindennapi életük, hivatásuk, családi életük során is. Hiszen ha erkölcsiségről és humanitárius szellemiségről

van szó a szervezetben belül, akkor ennek a mindennapjainkra is érvényesnek kell lennie. A klub tagjai ismeretlenül is barátként fogadják és segítik más klubok, más országok rotaristáit. Programjaik révén szolgálják a helyi közösséget, bekapcsolódnak a békét, a nemzetek közötti megértést szolgáló nemzetközi akciókba és az új nemzedékek fejlődését segítő szolgálatba.

– *Hogyan bontakozott ki Baján a Tapintató-Láthatatlan projekt?*

Cs. Z.: Mindenképpen helyi művészt akartunk felkérni a feladatra, így esett a választás Szabó Áronra, aki ezzel igen erős bemutatkozást tett a városban, és reméljük, még sok tetszetős művet kapunk tőle. Megtaláltam azt a tervezőirodát is, amely elkészítette a tervdokumentációt, és végigkísérték addig, amíg az örökségvédelmi hivatalból megkaptuk az engedélyt. Fontosnak tartottam, hogy a legtöbb megbeszélésen a szobrásszal együtt vegyünk részt, hiszen neki is tudnia kellett a részleteket. Nagyon sokat segített a városvezetés is. Amikor átvetttem az elnökséget, bejelentkeztem a polgármesterek úrhoz, és ismertettem vele az elképzeléseimet. Segítséget, elsősorban erkölcsi támogatást kértem tőle; szerettem volna, ha a város is pártolja ezt az ötletet. A városvezetés végig támogatta, bár minden engedélyt és szakvéleményt nekünk kellett beszerezniünk. Ugyanígy a Baja Marketing Kft-vel is jó együttműködésben tudunk dolgozni. Fontosnak tartjuk, hogy élő kapcsolatunk legyen a városban működő aktív intézményekkel, cégekkel is.

– *A helyszín kiválasztása egyértelmű volt?*

B. Zs.: A főter mindenképpen az az emblemikus pontja a városnak, amely egy ilyen bronzöntvény megvalósításához kínálja magát. A városvezetéssel és a múzeum igazgatójával, Kovács Zitával folytatott megbeszélés során közösen jelöltük ki a helyszínt, a főter és az Eötvös utca találkozását. Szóba kerültek egyéb helyek is, például a Kultúrpalota előtti kis terület, amely jó védett hely, de végül azért nem azt választottuk, mert a padka miatt mozgássérültek számára nehezen megközelíthető. Másrészt, a főter és Eötvös utca sarkát térfigyelő kamerákkal is felszerelték, és forgalmasabb szakasz is, így mindenképp megfelelőbb helyszín.

– *Konkrétan mit ábrázol a dombormű?*

B. Zs.: Elsősorban a főteret és annak építészeti részeit. Ezen kívül azonban, némi művészi szabadsággal és ugrással rákerült még néhány olyan létesítmény, amelyekről úgy gondoljuk, szervesen hozzátartoznak Bajához. Így például a Tóth Kálmán téri szökőkútgyűttes, illetve a Sugovica és a

Türr-emplékmű. Fontos megemlíteni, hogy elsődleges célközönségünk a vakok és gyengénlátók, ez számukra egyfajta kis térképként is szolgál, és további információkat, leírásokat is tartalmaz számukra, amelyeket Braille-írással tüntettünk fel. De tartalmazza még a Rotary Klub jelképűl szolgáló fogaskereket és Baja város címerét. Továbbá a domborművön kívül eső felületen felsoroljuk a támogatókat és a kivitelezőket is.

– *Kik támogatták anyagilag a projektet?*

Cs. Z.: Ez az eddigi legnagyobb költséggel járó projektünk. Leginkább a klubtagok adományaiból, másrészt egyéb támogatókból fedeztük, illetve pályáztunk a nemzetközi szervezethez, az országos kormányzó is támogatta, és a várostól is kaptunk támogatást. Mintegy ötven támogatót számláltunk. Úgy gondolom, fontos, hogy utat találjunk azokhoz az emberekhez, akik tudnak és akarnak segíteni. Ők mindenképpen megérdemlik a köszönetet, és a jövőben is aktív kapcsolatban szeretnénk maradni velük. Nagy projekt volt, de vannak tartalékaink, és szabad még ilyenben gondolkodni. Elképesztő, hogy a Rotary mi mindent képes megvalósítani. Láttam nagyon erős példákat arra, hogy aprócska kezdeményezésből nagy dolgokat visznek véghez, például a kórházak felszereltsége tekintetében. A regnáló elnök élete sosem könnyű, mert mindig ő cipeli a legnagyobb terhet a vállán. A bajai klubnak nagyon jó a csapata. Ide a társaságért is érdemes járni, jól érzik magukat itt az emberek. Nagyon sok közös programot szervezünk, a klubtagok feleségei is sokat segítenek, jóban vannak egymással, találkoznak.

– *Értesülnek-e visszajelzésekről a más városokban már kihelyezett domborművek kapcsán?*

B. Zs.: Vannak friss élmények is, amelyeket egy-egy átadás kapcsán élünk meg, itt mindig nagy érzelmi töltetekkel szembesülünk. Nemrég Szekszárdon jártunk, a dombormű felavatásán, és ott a vakok és gyengénlátók helyi szervezetének elnökszónya meghatva azt kérte: örülünk mindannyian az ő örömeiknek.

Ezek Braille-írással ellátott domborműves térképek nem csak a vakoknak és gyengénlátóknak szólnak, hiszen arra járnak a város lakói is, a gyerekek is mindig nagyon örülnek neki, másrészt a turisták számára is látványosság. Többször tapasztalunk már, hogy a kihelyezett domborművek előbb-utóbb felkerülnek az adott település honlapjára, a látogatásra ajánlott objektumok közé. Tehát jóval több ez, mint egy köztéri alkotás.

Cs. Z.: Alapvetően mindenkinek az a célja, hogy nyomot hagyjon maga után. Nekünk erre eddig nem volt lehetőségünk. Biztosan színfoltja lesz a városnak. Nagyon fontos az elsődleges funkció, hogy a vakok és gyengénlátók tájékozódását és térérzékelését segítse, de emellett a látóknak is esztétikai élményt kínál.

– *A bajai domborműhöz az országban egyedülként még egy projekt kapcsolódik...*

B. Zs.: A mi klubunk elsőként döntött úgy, hogy ezt a létesítményt nem engedi el. Természetesen átadtuk a városnak, a közösségnek, de szükség esetén a jövőben is számíthatnak ránk a gondozásában, utóélete szervezésében. Ennek érdekében indítottuk útjára idén tavasszal Sipos János tagtársunk vezetésével azt a diákokat mozgósító programunkat, amelynek során középiskolás tanulókat képezünk ki a sérült emberekkel való szakszerű foglalkozásra, majd összehozzuk őket olyan, mozgás- vagy látássérült felnőttekkel, akik életük valamely területén segítséget igényelnek. Ez a segítség lehet akár csak társaság is, de akár felolvasás, nyelvtanítás vagy számítógép kezelési ismeretek átadása is. A program első része nagy sikert aratott, ha-

marosan újra indítjuk. Szeretnénk eljutni minél több olyan sérült emberhez is, akik vidéken élnek, és esetleg nem tagjai az érdekvédelmi szervezeteknek.

– *Milyen további tervei, programjai vannak a klubnak?*

B. Zs.: A Rotary klub éveken átívelő, illetve egyszeri programokat is szervez. Ismétlődő tevékenységünk például a halszabadítás, amelyet idén szeptember végén, a szekszárdi klubbal közösen, egy kerékpáros kirándulással egybekötve, Ósükkösdön ejtettünk meg. 101 kecsegét engedtünk a Dunába. Ebben a környezettudatosságra, természetvédelemre is felhívjuk a figyelmet. Ezen kívül az őszi szünetben halmozottan hátrányos helyzetű diákokat viszünk el egy napos kirándulásra, most a szentendrei skanzent látogatjuk meg, vendégül látjuk a gyerekeket ebédre, és hazafelé egy budapesti panoráma-városnézést is megejtünk. Jutalomkönyvek vásárlásával iskolákat támogatunk. A nemzetközi Rotary klubnak van egy Gift of Life (Adj életet) nevű programja, amely most már Magyarországon is működik, és a jövőben mi is támogatni kívánjuk majd. Ez úgy indult, hogy súlyosan szívbeteg magyar gyermekeket, akiket

az akkori viszonyok miatt nem lehetett itthon megoperálni, holott szükség lett volna rá, a Rotary segítségével elvitték az Egyesült Államokba, ahol elvégezték az operációt. Ugyanakkor magyar szívsebészek is kijutottak a programnak köszönhetően, és megtanulhatták a technikákat, valamint felfejlesztették az Országos Kardiológiai Intézetet olyan szintre, hogy ma már itthon is el lehet végezni ezeket a műtéteket. Sőt, a Rotary anyagi támogatásával határokon túl élő gyermekek számára is elérhetővé vált. Az idei bálunk bevételét pedig halmozottan hátrányos helyzetű, de tehetséges diákok támogatására fordítanánk. Nemzetközi programban is részt vettünk, a szerbiai árvíz kapcsán egy falut támogattunk, és terveztünk részt venni egy közös pályázatban szerbiai, újvidéki klubokkal, egy diákcseravakáció-program kidolgozására. Ugyancsak folyamatos projektünk a kórház további támogatása, első lépésként a gyermekosztály kifestése történt meg, a jövőben pedig terveink szerint a szegedi Rotary klub kapcsolatrendszerének segítségével Németországból jó minőségű kórházi ágyakat adományozhatunk az intézménynek.

Sándor Boglárka

Történetek az „átkos” 70-es, 80-as évekből

Hiánycikkek 3. A pfordli és társai

A pfordli (serpenyő)

Egy lakóháznál, egyéb épületknél mindig akad tennivaló. Valami meghibásodik, elromlik, megsérül a vakolat. Járdát kell készíteni, csöveket, csatornát kell befesteni. A mesterek apróbb munkákat nem szívesen vállaltak ha mégis, akkor megkérték az árát.

Ezért a kisebb munkákat magam végeztem el, s ehhez a megfelelő szerszámokat is megvásároltam. Még így is olcsóbb volt, mint ha más végezte volna, és senkire sem kellett várni. Akkoriban nem lehetett a mestereket „leakasztani a fogasról”. A kőműves-séghez szükséges szerszámokat is beszereztem, de nem volt pfordlim. Szép magyar nyelvünkön serpenyőnek hívják ezt a szerszámot, de nem húst sütnék benne, hanem a maltert (habarcsot) merik ki vele a ládából vagy a vödörből, amikor falaznak, vakolnak.

Elhatároztam, hogy vásárolok egyet. El is mentem városunk legnagyobb vaskereskedésébe. Egy idős eladó (Kiss bácsi) meghallgatta kérésemet. Közölte, hogy tegnap még látott egyet a legfelső polcon. Elsietett az üzlet legtávolabbi részébe, s egy hosszú létrával tért vissza. Nekitá-

Sipos Loránd grafikája

masztotta a polcnak, majd fürgén felkúszott a magasba, hogy lehozza a szerszámot. Nézett jobbra, nézett balra, kezével is végigtapogatta a polc felső, majd alatta fekvő lapjait is, mert nem hiit a szemének: az áhított pfordli nem került elő.

Kiss bácsi lefelé már lassabban mászott a létráról. Közölte, hogy hiába nézte, tapogatta, nem tud kiszorgálni. Nincs; valaki ügyesebb volt nálam, és megvásárolta.

Munkatársai nem szóltak semmit, némán nézték idős kollégájuk tevékenységét. Biztos voltam benne, hogy a tapasztalt kereskedő tudta, hogy nincs, sőt már tegnap sem volt, de elhitette velem, hogy abban a kereskedésben foglalkoznak a vevővel. Nem küldtek el azzal, hogy nincs, ez hiánycikk. Így a sikertelenség nem volt olyan fájó, bántó, mint rideg elutasítás esetén lett volna.

A bowden

Abban az időben egy kis piros Csepel motorkerékpárom volt. Kiutalásra kaptam, mert tanyasi iskolában tanítottunk feleségemmel együtt. A kiutalást a Bácsalmási Járási Tanács illetékes osztálya adta ki. Azt is közölték, hogy a járművet Kecskeméten vásárolhatom meg. Boldogan utaztam vonattal a megyeszékhelyre. A boltban közölték velem, hogy a kiutalás hamis, és nem is adták vissza. (Örüljek, hogy ennyi-

vel megúszom a dolgot.) Lógó orral utaztam vissza az iskolába. Másnap bementem az illetékes osztály vezetőjéhez, aki nagyon csodálkozott a történeten. Hogy mit csinált, hogyan intézkedett a felsőbb szerveknél, azt soha nem tudtam meg, mindenestre kaptam egy másik kiutalást, melyet már Bácsalmáson válthattam be. Igaz, várnom kellett egy-két hónapot, de megvehettem. Sokat jelentett nekem ez a kis motor! Családunk sok-sok szép élménye kapcsolódik hozzá. Nem hagyott cserben az utakon, de a sok használat következtében egyes alkatrészei megkoptak. Ez történt a kéziféket és a kuplungot működtető bowdennel is. Ki kellett cserélni.

Leszereltem mindkettőt. Elmentem egy szaküzletbe, hogy újakat vásároljak. Mindkettőt vittem magammal, hogy ne csak elmondjam, hanem meg is mutassam, mire lenne szükségem.

A boltban fiatal kiszolgáló fogadott, akin látni lehetett, hogy most ismerkedik a kereskedelem fortélyaival és rejtelveivel. Elmondtam és megmutattam, mire lenne szük-

ségem. Hátratett kézzel, előrehajolva megnézte a két alkatrészt, majd közölte, hogy náluk ilyen nem kapható. Csüggedt fejemet felemelve szemem akaratlanul is végigpásztázta a polcokat. Hát, a legfelső polcon fekvő két kötegen megakadt a tekintetem.

Kértem az eladó, ugyan nézzen már fel a polc tetejére, s mondja meg, mit lát ott. Szófogadó legényke volt. Felnézett, majd meg is szólalt: bowdenek.

Előkerített egy létrát, aztán szótlánul kiszolgált. Fizettem, és gyorsan távoztam az üzletből. Sikeres volt ez a vásárlás, hiszen megkaptam, ami akartam. Mégis rossz szájjal mentem ki a boltból. Nem úgy, mint a pfandli esetében. Ott árut nem kaptam, de együttérzést, jószándékot, empátiát vihettem magammal.

A spachtli (tapaszítás)

Egy idős, vérbeli kereskedő, aki egész életét a szakmában töltötte, mesélt élményeiről. Már a háború előtt és utána is egy forgalmas élelmiszerbolt társtulajdonosa volt, de a háborút követő időszak átszerve-

zései (vagyis az erőszakos államosítás – a szerk.) következtében vasbolti eladó lett belőle. A vér nem válik vízzé; gyorsan fel találta magát ott is.

Egyik alkalommal egy szakmunkás tért be a vasboltba, hogy spachtlit vásároljon. Tudta, hogy nincs. Közölte a vevővel, hogy a boltban nincs, de kimegy a raktárba, s megnézi. Talán talál egyet. Ki is ment, de nem keresgélt, hiszen tudta, hogy ott sincs. Viszont előkerített egy tanulót, pénzt nyomott a markába, és elszalasztotta egy másik vasboltba, hogy vegye meg a kívánt eszközt. A gyerek sikerrel járt. Végül mindenki boldog volt. A vevő, mert kapott; a boltos, mert kiszolgálhatott; a tanuló, mert sikerrel járt. Talán azt is megjegyezte magának, hogy a siker érdekében néha a szükségesnél több lépést is meg kell tenni.

Hiszek abban, hogy mindenki boldogabb lesz, ha munkája eredményeképpen keresgélés nélkül is hozzájuthat mindahoz, amire szüksége van.

Kovács T. Sándor

Német lovasság Baján, 1944

II. rész: A szolgálat az szolgálat

A pálinka meg pálinka – tartotta a katonaszólás. Ugyan ebből is jutott, ám a szolgálat előrébb való volt, így előbb a Baján állomásozó lovasság „szolgálati üzemű” hétköznapijait elevenítjük fel.

Április közepétől a teljes hadosztálynál, így Baján is, a szolgálat elsősorban az egységek anyagi és személyi feltöltése, felszerelése és kiképzése jegyében telt. Járművek, hadianyag, felszerelés, eszközök folyamatosan, bár elég vontatottan érkeztek, az előírt lóállomány viszont megfelelő mennyiségben rendelkezésre állt. A hadosztály személyi állományának Horvátországban megkezdett feltöltése folytatódott, folyamatosan érkezett az utánpótlás a Lengyelországban található SS-lovassági kiképző- és pótzászlóaljtól, az új legénység zöme Magyarországról, Erdélyből, Bánátról, Horvátországból és Szlovákiából származott. Jelentős számú újonc is került egyenesen a hadosztályhoz, zömében Bácskából. Őket főleg a március 20. környéki napokban a Bácskában (Apatin, Hódság, Kula járásban) lefolytatott, az államközi szerződések tükrében meglehetősen aggályos és az indulatokat is felkorbácsoló akció keretében sorozták be. Az SS-lovashadosztályban már 1943-ban nagy-

számú, a Kárpát-medencéből származó „népi német” szolgált, 1944-ben ez az elem meghatározóvá vált, de kerültek a hadosztályba Elzászból és a dél-oroszországi német szállásterületekről származó katonák is. Utóbbiak részben menoniták voltak, akik azonban a fegyverfogás tilalmáról már a szovjet időkben lemondtak. Eduard

Reimer így emlékszik: „Ukrajna egykor virágzó német településterületén, Halbstadt (ma: Molocsanszk – a szerk.) város térségében 1942 márciusában állították fel az 1. népi német lovasezredet, amely előbb a Wehrmacht, majd a Rendőrség, végül a Waffen-SS alárendeltségébe került. 1944 májusában 180 válogatott katonát, köztük

Folyik az altisztjelöltek kiképzése a felvégi iskola udvarán

engem is, áthelyeztek ebből az ezredből a 8. SS-lovashadosztályhoz. A varsói lovassági pótzászlóaljon keresztül Bajára kerülünk, ahol szétszórtak bennünket az egyes ezredekre. Én a 15. lovasezred 6. gyalogsági löveg svadronjába kerültem, a közkedvelt Albert Klett főhadnagy (Obersturmführer), későbbi lovagkeresztés alá.”

Ezen visszaemlékezés is mutatja, hogy Baja e tekintetben is központi szereppel bírt. Sokan számolnak be arról, hogy a hadosztályhoz útbá indítva Baján keresztül jutottak el végleges csapattestükhöz.

Az elzászi Charles Ruckly – aki nem fiatal újonc, hanem öreg róka volt, hiszen már 1939-40-ben szolgált a francia hadseregben, 1944-ben pedig a német haderőbe hívták be – a következőképpen emlékezik vissza: „Kb. 85-en voltunk elzásziak és lotaringiaiak, akik 1944. június 4-én vasárnap este 6-kor Bajára érkeztünk, s az iskolában beszélgetés voltunk. Többünket már másnap továbbküldtek más egységekhez, végül mintegy harmincan maradtunk itt, hogy rádiós kiképzést kapjunk. (...) Igen, egy és ugyanazon háborúban két egyenruhában harcolni, hát nem volt egyszerű megemészteni. Nyelviileg boldogultunk mindkét oldalon. De mindkettőn szidalmaztak, és ki is nevettek elégszer. A sors azonban egy kiváló bajtársat küldött mellém, a bajor Xaver Bachl személyében, akiben volt annyi empátia, hogy megértett. Az egerlandi csibész Franz Wittek volt a harmadik a rádiós osztágban; három testvér nem jött volna olyan jól ki egymással, mint mi.”

Június 30-ra a hadosztály létszáma elérte a 258 tiszt / 1538 altiszt / 11 099 legénység = összesen 12 895 főt, ami már csaknem a Kell-álladéknak felelt meg, ám a Győr-Kisbér térségében megalakuló 22. SS-lovashadosztály felállításához még további személyzetet kellett leadnia. A hadosztály hadrendje pedig csupán július közepére véglegesedett.

Mintegy két tucat orosz segédszolgálatos (Hiwi) is állt a híradó-zászlóalj szolgálatában. Megbízhatóságukat szemlélteti a következő epizód. Amikor a lovashadosztályt kivonták a keleti frontról, két orosz Hiwi, akikre egy 3 lovas szánon szállított új gépkocsimotort bízta, Umanyban valamiképpen lemaradt. Már régen leírták őket, amikor egy hónap múlva felbukkantak Eszéken – kiderítették, hová ment a hadosztály, saját maguk szereztek be szabályos menetpapírokat, utaztak 2500 kilométert, és a rájuk bízott kifogástalanul megtartott szánnal és autómotorral jelentkeztek csapattestüknél, sőt eggyel több lovat hoztak magukkal.

A híradós-zászlóalj hadműveleti naplója egzakt képet ad a személyi feltöltés és a kiképzés folyamatáról. Áprilisban kezdték meg a személyi kiválasztásokat a tiszti szolgálati helyek betöltéséhez. Május 12-én két törzsszászlós (Standartenoberjunker) érkezett a Metzben lévő SS-híradó iskolából, akik a rádiós századhoz kaptak beosztást, június 5-én pedig rádiós szakasparancsnoknak Hans Schmid SS-hadnagyot vezényelték Bajára. A zászlóalj április 22-én Starks SS-főhadnagyot századparancsnoki tanfolyamra küldte a nürnbergi I. SS-híradó kiképző- és pótzászlóaljhoz, június 20-án Knauer SS-főhadnagyot az igazgatási szakágazati tiszti iskolába, Arolsenbe. Júniusban véglegesítették a beosztásokat: a zászlóalj-segédtszti poszton Fischer SS-hadnagy váltotta Hoppe SS-hadnagyot (aki rádiós szakasparancsnok lett), az igazgatási tiszt Sparwasser SS-hadnagy lett. Június 21-én Kampfer és Anderka hadnagyot főhadnaggyá (Obersturmführer), May, Behr és Bilchoubeck törzsszászlóst hadnaggyá (Untersturmführer) léptették elő. A hadosztály Anderkát, Behrt és Viktor Feige törzsozrmestert május 27-én az elsőosztályú Hadiérdemkeresztel (KVK I) tüntette ki.

Közben felgyorsult a legénységi állomány feltöltése is. „Még Eszéken, a Donati-laktanyában pihent a távbeszélő század – emlékezik vissza Ludwig Mückl SS-szakaszvezető –, amikor a Birodalomból 89, csupa 17-18 éves újoncot kaptunk, akiknek megkezdjük a fegyveres és szakaszolgálati kiképzését. Március elején újonctoborzás folyt a környező falvakban, nem mindig önkéntes alapon. Némely aszszony erőszakkal akarta visszatartani férjét. Egyébként már 1943-ban Tiroltól Schleswigig, Elzásztól a Baltikumig minden vidékről szolgáltak századunkban bajtársak. A dialektusok bábeli sokféleségében köztünk csakis az irodalmi német nyelv volt használható.”

Május 10-én két fő érkezett a nürnbergi pótzászlóaljól Bajára a távbeszélő századhoz. Ők nem újoncok voltak, hanem híradó szakkiképzésen átesett legénységi állományú katonák – ebből az állománycsoportból volt a legnagyobb hiány az orosz fronton elszenvedett súlyos veszteségek után. Így minden egyes fő nagy érték volt a zászlóalj számára, egyébként is, ahogy a mondás tartotta: „a birodalmi tizedesek (Reichsrottenführer) adják a hadsereg gerincét”. Az újoncok közül előbb kiválogatták azokat, akik híradó szolgálatra alkalmasnak mutatkoztak, a többieket a hadosztály egyéb egységeihez irányították át.

Rádiós jármű híradós keretgyakorlaton Baja környékén

A híradósok alkották a hadosztály elitjét. Akit erre alkalmasnak találtak, az már legfeljebb a rádiósok vagy távbeszélők között választhatott, még ha azért is jelentkezett a lovassághoz, mert pl. bolondult a lovakért, mint ahogyan Karl Wallenfels idézi fel bajai emlékeit. Május 24-én 300 újonc érkezett, akiket a mörchingeni 3. SS-híradó pótzászlóaljól kísért Bajára Baumann SS-örzrmester (Oberscharführer) a rádiós-századtól. Június 8-án Unnából, a 2. SS-híradó pótzászlóaljól 46 újonc érkezett, jún. 9-én 54-en érkeztek ismét a lotharingiai Mörchingenből, jún. 26-án 65-en Varsóból. Igen nagyszámú katona járta meg tehát városunkat.

Nagy hiány volt jól képzett altisztekből is, s ebben utánpótlás érkezésére aligha lehetett számítani, így a híradó zászlóalj maga szervezett helyben rádiós- és távbeszélő altiszteket képző négyhetes tanfolyamokat. Az első tanfolyam május 8-án kezdődött, helyszíne a Flórián utcai iskola volt. A tanfolyam résztvevőit két szakaszba osztották be; az I. szakasz parancsnoka Wieland SS-hadnagy, a II.-é Schmitz SS-hadnagy lett. A tanfolyam záróvizsgálója július 13-14-én zajlott le. A második – szintén két szakasznyi résztvevőből álló – altiszti tanfolyam július 20-án indult.

Közben, május 26-án egy Goslarban, a 3. SS-híradó pótzászlóaljól megtartott rádiósmester-tanfolyamra a zászlóalj egy altisztet és két katonát küldött Bajáról, 29-én pedig Metzbe. egy ott induló altiszti tanfolyamra 25 híradós altisztjelölt indult útnak.

Július elején a híradó-zászlóalj háromnapos rejtjelező tanfolyamokat szervezett, egyet saját, egyet pedig a csapathíradó-egységek szakaszparancsnokai és rádió-osztag-vezetői számára.

A tisztek szakszolgálati továbbképzésé-
ként Riedger SS-százados, zászlóaljpa-
rancsnok, nagytudású híradó szakember,
május 26-án saját tisztjeinek, június 14-én
a hadosztály ezred-, zászlóalj- és osztály-
parancsnokainak tartott előadást a híradás-
ügy újdonságairól és az újszerű rádió- és
telefonkészülékekről,

A fronttapasztalatokból okulva nagy súlyt
helyeztek a páncélelhárító kiképzésre. Má-
jus 6-án az utászászlóaljnál háromnapos
páncél-közelelhárító tanfolyam indult,
melyre a híradó-zászlóalj hat katonát kül-
dött, a törzs, a távbeszélők és a rádiósok
egyenként kettőt-kettőt. Június 24-én lőgya-
korlat zajlott, melynek során a hadosztály
fegyvermesterei és páncélromboló-osztag-
vezetői bemutatták a híradós tiszteknek az
új páncélelhárító fegyvereket: a páncélelklöt
és a „kályhacsövet” (páncélrém). Augusztus
elején a tisztek számára gépjárműügyi és ve-
zetéstechnikai egynapos tanfolyamokat tar-
tottak. A taktikai képzést terepasztal gyako-
rlatok szolgálták, melyet a híradós tiszteknek
június 9-én tartottak, a hadosztályparancs-
nok és az első vezérkari tiszt jelenlétében.
Mindezekeken felül a tisztek aktuálpolitikai té-
mákban is kaptak oktatást, mint pl. a Ma-
gyarországon tanúsítandó viselkedés, vagy a
Volksbund és a magyarok viszonya, illetve
az irányukban tanúsítandó hozzáállás.

A saját egységek mellett az egyes ezre-
deknél és osztályoknál működő csapathír-
adó-egységek felállítása, személyzetük ki-
képzése is a híradó-zászlóalj feladata volt.
Május 18-án May SS-törzsszászlóst a 18.
SS-lovasezred híradó-szakaszparancsno-

kának nevezték ki, 31-én Baumann SS-ör-
mestert 3 altiszttel és 15 katonával a 15.
SS-lovasezred újonnan felállítandó híradó-
szakaszához indították útnak. A felállítás
alatt álló 22. „Maria Theresia” SS-lovas-
hadosztály részére is kellett személyzetet
és felszerelést átadnia a zászlóaljnak, júli-
us végén pedig egy rádiós osztagot (H.
Saedtler) adott le Bácsalmásra, az ott ala-
kuló IX. SS-hegyihadtesthez.

A zászlóaljparancsnok szemléken kísérté
figyelemmel a kiképzés menetét, mind a
csapathíradó-szakaszok, mind az Eszéken
maradt könnyű híradós vonat és gépjármű
karbantartó osztag esetében. A kiképzésre a
koronát a zászlóaljszintű híradós keretgya-
korlat tette fel, melyből az elsőt augusztus
11-12-én Vaskút, Bátmonostor, Nagybaracs-
ka, Csátalja térségében, a másodikat augusz-
tus 17-én Sükösd, Nemesnádudvar, Hajós és
Dusnok környékén tartották meg.

Július 15-én a zászlóalj a „Maiblume”-
vállalkozás céljaira ad le Bajáról gépesített
híradós osztagokat Szekszárdra és Mohácsra
a lovasezredekhez, Pécsre a légvédelmi
tüzérosztályhoz, továbbá a Waffen-SS ma-
gyarországi parancsnokához és a 22. SS-lo-
vashadosztályhoz, valamint egy-egy távbe-
szélő és rádiós szakaszt (Anderka és Behr
főhadnagyok) a vállalkozás vezetési törzsé-
hez. A hadművelati naplóból nem derül ki,
mit rejt ekkoriban a „Maiblume” fedőnév,
valószínűsíthetően azt a nagyszabású ha-
gyakorlatot, melynek során a hadosztály
motorizált részei riadókészültségben Buda-
pest elé vonultak, Törökbalint és Budafok
térségében sátrakban letáboroztak, majd a
riadó feloldása után visszatértek állomáshe-
lyüikre. Mindenesetre a riadógyakorlat cél-
ja és értelme titokban maradt a résztvevők
előtt. A híradóegységek néhány nap után
visszatértek a zászlóaljhoz.

A kiképzésen hangsúlyt fektettek az álcázás gyakorlati fogásainak elsajátítására is

A „Kornblume”-vállalkozás azonban
(melynek céljára a híradó-zászlóalj augusz-
tus 18-án egy jól gépesített rádiós-osztagot
adott le a szekszárdi lovasezredhez, további
bevetési erőket pedig készenlétben tartott)
partizánok elleni hadművelet volt a Fruška
Gora hegységben. Május óta ugyanis a ha-
dosztály a Belgrádban székelő „F” hadsereg-
csoport közvetlen alárendeltségében állt,
amely olykor a partizánok elleni vállalkozá-
sokhoz kisebb erőket igénybe vett tőle.

Ezalatt a zászlóalj Baja központtal üze-
meltette az egész országrészeket – Szek-
szárd, Mohács, Eszék, Bikal, Pécs, Kapos-
vár, Nagykanizsa, Dunaadony, Kalocsa,
Kecskemét és Palics – átfogó, nagy kiterje-
désű híradókapcsolatait, és a magyarországi
meghatalmazott tábornokkal tartandó köz-
vetlen kapcsolat céljából csatlakozott a telex-
hálózatra is.

Ludwig Mückl szakaszvezető emlékezik:
*„A meginduló altiszti tanfolyamra engem
többekkel együtt kiképzőként osztottak be.
Öreg frontharcosnak számítottam, a Kornyi-
lovkánál 1943 októberében szákmányolt
orosz dobtáras géppisztolyt hordtam, ami
imponált a legényeknek. Keményen fogtuk
őket, a mottóval: »Aki parancsolni akar,
annak engedelmeskedni is meg kell tanulnia.«
Egyik közülük, Vesztfáliából, nem akart al-
tiszttel lenni, mert az önkéntesi jelentkezésében
az állt: »Altiszti kinevezése esetén szolgálati
ideje 2 év.« Ezért amikor a tanfolyamon
megkérdezték, akar-e szakaszvezető lenni,
így válaszolt: »Jelentem, nem akarok!« Ez
után háromnapos különleges kiképzést vont
maga után a forró magyar nyárban, változo-
tos tematikával: a menetoszlop körül futni,
kábeldobokat cipelni, gázálarcban kúszni, be
a repeszarokba, ki a repeszarokból, ebédszü-
netben maszkabál: percnként más és más
ruhába – gyakorló, kimenő, teljes menetöltö-
zet stb. – átöltözve jelentkezni, és így tovább.
Végül csak megjött a jelentés: »Jelentem,
szakaszvezető akarok lenni!«”*

A szigorú fegyelem a kiképzőket is kötöt-
te. *„Egyik este a kimenőn lekéstük a takaro-
dót. 10 óra elmúlt, de olyan kedélyesen elül-
dögéltünk négyen a kocsmában, hogy éjfél
előtt nem volt kedvünk felkelni. Saját altiszti
szobánk a földszinten volt, oda, elkerülve az
örséget, könnyen be tudtunk ugrani az abla-
kon, a tisztek pedig magánszállásokon lak-
tak, ahová telefon-összeköttetés volt kiépítve.
Csak az volt a baj, hogy tábori csendőrökbe
futottunk – »láncos kutyának« hívtuk őket,
mert a »Feldgendarmarie« feliratú, mellü-
kön viselt tábla láncon lógott a nyakukban –,
s bár mihelyt megpillantottuk őket, elfutot-
tunk, de utánunk eredtek, s figyelmeztető lö-
vésükre már kénytelenek voltunk megállni.*

Altisztek csoportképe a Déri-kertben

Felírtak bennünket, majd elengedtek. Másnap elszabadult a pokol, azonnal raportra. Századparancsnokunk, Helmuth Uhl hadnagy a sárga földig lehordott bennünket. Különösen engem, akinek mint tisztjelöltnek, nem lett volna szabad eltűnnöm ilyesmit. Tulajdonképpen háromnap elzárást kellett volna kiszabnia ránk. Mivel azonban majdnem két évig együtt voltunk a fronton, s mindig hagyatkozhatott ránk, végül szemet hunyt az ügy fölött, csak szigorú megrovást kaptunk.” (Ludwig Mückl)

Baján állomásozott a hadosztály hadbíró-sága is, itt volt a fogda is (pontos helye már nem azonosítható). Meglepően kevés gondot fordítottak rá, mert egy alapozás nélküli pajtában rendezték be. Egy alkalommal két fogvatartott meg is próbálta a szökést: kalandre-

génybe illő módon csajkatetőikkel alagutat ástak a fal alatt. Ki is jutottak, ám pechjükre – pont az egyik ór mellett. A rádiós-században szolgáló Willi Hornbach őrzető (Sturmmann) sorsát e szökési kísérlet pecsételte meg végleg. Előzőleg már kétszer megszökött a csapatból; ráadásul civilben fogták el, másodjára már egyenruháját is elégette, és hamis iratokat szerzett be – ezt már nem lehetett engedély nélküli eltávozásnak minősítve eltusolni. A hadbíró-ság május 7-én golyó általi halálra ítélte, amit másnap hajnalban végrehajtottak. A Rajna-vidékről származó, az orosz fronton helytállt Hornbach bátran halt meg, nem engedte szemét bekötöni.

S hogy a hadosztálytörzs is szóhoz jusson, álljon itt Heinz Golinski (1926, Stettin, ma

Szczecin, Lengyelország – a szerk.) visszaemlékezése: „1943-ban, önkéntes jelentkezésemet követően, Varsóban, az SS-lovassági pótzászlóaljnál kaptam kiképzést, majd a hadosztálytörzsbe beosztva vettem részt az orosz fronton a harcokban, ahol megsebesültem. A kórházi kezelés után, 1944 húsvétján otthon, Stettinben eltöltött szabadságom után tértem vissza az egységemhez, a törzsszállás-parancsnoksághoz, mely ekkor Baján, a polgári fiúiskolában állomásozott.

Nagyon szép időszakot töltöttünk itt, a háborúból az esetenkénti légiriadóktól eltekintve szinte semmit nem éreztünk, s a szolgálat sem volt túlzottan megerőltető. Főként őrségadásból állt, többek között a hadosztályparancsnok »Gólyájának« (Fieseler Storch) őrzése volt a feladatunk. Jómagam sokszor álltam Rumohr ezredes, hadosztályparancsnok személyi irodája előtt őrséget. Ahányszor csak magas rangú honvédtisztek látogatását várta, Norres szolgálatvezető őrmester (Stabsscharführer) mindig engem osztott be. Rumohr ezredes ugyanis nagy súlyt helyezett arra, hogy ilyen esetekben olyan katona álljon ajtaja előtt, aki példásan uralja a katonaság alakítását, tökéletesen képes bemutatni a puszkafogásokat, a katonai tiszteletadást. Egy ilyen alkalommal egyszer megkérdezte, honnan jöttem, hát kiderült, hogy földik vagyunk: ő is Pomerániából származik.

Szinte békeidőben éreztük magunkat, számos baráti kapcsolat alakult ki a város polgáraival, s nemcsak a német származásúakkal, de a magyarokkal is.”

Folytatjuk

Pencz Rudolf

Üzenet a múltból

Az alábbi írást akkor Baján élő szerzője közel 30 évvel ezelőtt jelentette meg német nyelven a Neue Zeitung című nemzetiségi folyóiratban. Magyarra fordított szövegét később bocsátotta rendszeres szerzőnk, dr. Péter Árpád rendelkezésére. Újraakadásának aktualitását a halottainkról való megemlékezés adja. Dr. Péter Árpád az írásban emlegetett értékes sírkő további sorsának is igyekezett utánajárni. Az 1985-ben még a temetőben álló síremléket méltatlan temetői környezetéből Mihálovics Antal tanár mentette ki egy tervezett falumúzeum számára, s a helyi általános iskola udvarára helyeztette át. Korai halála után értékes gyűjteményét a helyiek szerint „szétlopkodták”, a falumúzeum létrehozásából évtizedekig semmi sem lett. A gyönyörű vörösmárvány tömbbe állított, szív alakú emlékmű eltűnt az iskola udvarából, és azóta sem akadtak a nyomára. Az írást a Neue Zeitung főszerkesztője, Schuth János szíves engedélyével közöljük. (M. J.)

Amíg az ember fiatal, addig ragyog számára a világ. A tavasz a természet legnagyobb csodája. Ekkor minden gyönyörűségét megmutatja a szépséges kikelet. A legcsodálatosabb a május; a fákon és bokrokon virágok ezrei illatoznak, az esti égbolton számtalan ragyogó csillag fénylik. A szív pedig szerelemre vágyik.

Amikor az ember megöregszik és egészsége is fogyóban van, a tavasz már nem a romantika ideje, nem is a szenvedélyeké, hanem egyre inkább az emlékezésé: a régi történetek, fiatakkori emlékek felidézésének időszakává válik. A kertben üldögélve gondolataim visszavisznek a múltba, ami-

kor még Felsőszentivánon jártam elemi iskolába. Iskolatársaim között sok sváb gyerek volt a háromnemzetiségű községben. Tőlük hallottam és tanultam az első német szavakat.

József-nap után, amikor a nap már melegebb sugarait küldte a földre, nem tudtuk fékezni magunkat. Délelőttönként alig figyeltünk tanítónk szavára, lélekben már délutáni barangolásainkon jártunk.

Miután bekaptuk az ebédet, a templomnál gyülekeztünk, és elindultunk a temetőbe ibolyát szedni. Nagy örömet jelentett, ha megtaláltuk azt a helyet, ahol a szerény, illatos ibolyácskák nagy számban dugták ki fejcskéküket a földből. Ha a tavasz legkedvesebb virágából már eleget szedtünk, megkezdtük bolyongásunkat az ősök, azok sírjai közt, akik érzésünk szerint már időt-

len idők óta a temető lakói voltak. Gyakran álltunk meg szürke vagy fekete márványoszlopoknál, és próbáltuk leolvasni a gót betűs feliratokat. Én ugyan nem boldogultam az érdekes betűkkel, de pajtásaim felolvasásából megtudtam, hogy a Schwob, Schath, Hohn, Hintereiner, Kremm, Tress, Sorg, Pohl vagy Gay család mely tagja alusza örök álmát a síremlék alatt.

Egy délután egyedül akartam maradni. Társaimat a temető közepén hagytam, és magam járkáltam tovább. Ősrégi, korhadtt fakesztek közé vitt az utam; oda, ahol már egészen elvadott a növényzet. A temető elhanyagolt sarkában, kiszáradt fák és korhadtt fejfamaradványok között egy ősrégi, ütött-kopott, szív formájú fejfára találtam, félig a földbe süllyedten. Felirata számomra arról árulkodott, hogy a szentiváni temető legöregebb sírja ez.

Felirata szövegét ujjaimmal betűztem ki: „*Mutzing Ferdinand e kő alatt fekszik, / Ki még holta után is azzal dicsekszik, Hogy Schweigel Ádámnak unokája vala, / Jaj, de*

ezernyolcszázhatodikban hala, / Az, kit ezernyolcszáz második vízöntő, / E világ síkjára lett vala kiöntő.”

Ez a biblikus szöveg annyira tetszett nekem, hogy azonnal meg is tanultam. Évek jöttek, évek mentek - én nagylány lettem, és Bajára kerültem a kereskedelmi iskolába. Legkedvesebb tárgyam a történelem volt. A tankönyvek és regények segítségével sok ismeretre tettem szert. Így megtudtam azt is, amit gyermekkoromban nem tudhattam, nevezetesen, hogy sváb iskola-társaim ősei nem 1000 éve élnek itt; hogy legtöbbjük őse csak a török uralom után települt Magyarországra a mai Németország különböző vidékeiről, hogy aztán szorgalommal, kitarító munkával mindenütt tekintélyre tegyenek szert, és jólétet teremtsenek maguknak és környezetüknek.

A fenti síremlék annak bizonyítékául is felfogható, hogy a svábok megszerették új hazájukat, és jó viszonyt ápoltak a magyarokkal. Az idő elrohant... Vége lett a borzalmas második világháborúnak. Már közép-

korú aszszony voltam, és családommal Budapestre éltem, amikor egyszer felkerestem régi falumat, és eszembe jutott a síremlék. Elmentem a temetőbe, és kerestem, kutatam azt, de hiába. A temető is egészen idegennek tűnt. Már abba akartam hagyni a keresgélést, amikor rájöttem, hogy éppen a keresett sírkő előtt állok... Szívem hevesebben dobogott az örömtől. Később levelet írtam az akkori tanácselnöknek, és felhívtam a figyelmét e sírkőre. Válaszlevelében azt írta, hogy a követ kiemelték a temetőből, és a faluban biztonságos helyre vitték. Most a falu lakóinak közkincse. Bizonyítéka és üzenete a múltnak, jelzi a mai magyarországi németeknek, hogy egyik ősük Felsőszentivánon maradó síremléket állított unokájának, amely a nagypapa nevét is megőrizte az utókornak.

Molnár Rozália

[Eredeti megjelenés: Eine Botschaft aus der Vergangenheit = *Neue Zeitung* 29. évf. 13. szám (1985. március 30.) 4.o.]

Egyház és közéleti szerepvállalás

Az elmúlt 25 esztendőben többször felmerült társadalmunk különféle fórumain a kérdés: mi legyen, illetve mekkora legyen az egyházak közéleti szerepe? A felvetés elsősorban aktuálpolitikai ügyekben vált konkréttá. (Gondoljunk a 90-es évek elején történt egyházi iskolák újrarendezésére, példának okáért a III. Béla Gimnázium esetére.) A napi politika értelemeszerűen egyrészt torzítja e kérdéskör érdemi megvitatását, másrészt pedig pártpolitikai területre tereli azt. A nagy nyilvánosság előtt megjelenő állásfoglalások ez ügyben leginkább ideológiák, illetve politikai érdekek mentén zajlanak.

Maga a kérdés felvetése természetesen nem új keletű. Gyakorlatilag a felvilágosodástól fogva a nyugati társadalmakban a fejlődés egyre inkább törekedett az egyház(ak) közéletből történő kiszorítására. Ez szerves része annak, amit szekularizációnak nevezünk. Magyarországra vetítve az egyházi jelenlét a társadalom életében folyamatosan csökken. Mára szinte elenyészővé lett. Mégis, olykor határozott felszólítás érkezik a hallgatásra, vagy éppen ellenkezőleg, a konkrét állásfoglalásra. Egyre gyakrabban kívülről kívánják megmondani, előírni: mikor, mit tegyen, illetve mit ne tegyen az egyház.

A 2000 éves egyháztörténet azonban jó tanulsággal szolgál abból a szempontból

is, hogy az egyház ne külső elvárásoknak igyekezzen megfelelni, hanem hitbeli, teológiai meggyőződése alapján foglaljon állást, amennyiben az szükséges. Kétségtelen tény továbbá az is, hogy egységes egyházi megnyilatkozás társadalmi, közéleti kérdésekben inkább deklaráció szintjén történik meg, mintsem tényleges, a különböző felekezeteket valóban átfogó benső konszenzussal. A római katolikus egyház és a protestáns egyházak sok esetben a maguk útját járják, és egészen a legutóbbi időkig csak bizonyos metszéspontokon léptek egységesen a társadalom nyilvánossága elé. Jelen írásomban értelemeszerűen egy bizonyos történelmi helyzetre vonatkozóan, úgy is, mint református lelkész kívánok megszólalni, felvázolva álláspontomat, ugyanakkor tisztelni kívánok egykori bátor, hitükért és meggyőződésükért elkötelezett tanúságtévők előtt is.

A 70 évvel ezelőtti 1944-es esztendő nemzeti történelmünk egyik legkritikusabb éve volt. A háborús szövetségi rendszer kényszerpályára helyezte az országot, amely azon esztendő fordulatai nyomán a végzet felé haladt. A március 19-i német megszállás, a Sztójay-kormány rendelkezései, a sikertelen októberi kiugrási kísérlet, majd a nyilas hatalomátvétel, továbbá a front átvonulása az ország jelentős részén a legsúlyosabb megpróbáltatásokat jelentette.

1944 tavaszán kezdődött meg a magyar zsidók deportálása, amely a társadalomnak látványosan csak egy kisebb részét érintette közvetlenül, de valójában a mai napig egész társadalmunk számára a legnehezebb kérdéseket veti fel. Az 1944-es történések viszonylag közismertek, de azoknak az interpretációja a legszélesebb skálán mozog. Ebben nem tisztelnem állást foglalni. Amiről írni szeretnék, az a református egyház felelősségének vázaltszerű felvetése.

Amit feltétlenül tudni kell, hogy a reformáció korától fogva nagyon hangsúlyos megalapozottsággal jelen van egyházunk életében az ún. „status confessionis” elve. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan helyzetek, adott esetben történelmi szituációk, amikor az egyháznak hitéből fakadóan meg kell nyilatkoznia még akkor is, ha az a fennálló politikai hatalommal, vagy az éppen aktuális szellemiséggel, ideológiával szemben áll. Ezen meggyőződés alapján döntött a református egyház vezetősége arról, hogy 1942-től kezdődően életre hívja a Jó Pásztor Bizottságot. Eredetileg ez a bizottság zsidó misszió volt. Az országban (elsősorban a fővárosban) élő zsidóság megszólítása, a keresztyén üzenet továbbadása, az evangélium hirdetése volt a feladata. Lényeges hangsúly volt az akkor már nemcsak szórványos, de egyre tömegesebb méretben jelentkező áttéréseknek a

Éliás József

koordinálása. Az idő előrehaladtával ez a klasszikus lelképásztori szolgálat tovább bővült, és egyre inkább karitatív, majd pedig életmentő munkát jelentett. Egyrészt a „zsidótörvények” növekvő száma, másrészt a „munkaszolgálat” folyamatos bővítése, egyre inkább marginalizálta, illetve ellehetetlenítette a zsidóságot. Az áttérést, gyakorlatilag a megkeresztelkedést előkészítő folyamat egyre zsugorodott, és egy bizonyos ponton túl gyakorlatilag keresztlevelek kiállítása lett a Jó Pásztor Bizottság munkája. Az emlegetett 1944-es esztendőre érve Budapesten, előbb a Tutaj utcában, majd a Pozsonyi úti egyházközségben volt a Jó Pásztor központja. A bizottságnak több lelkészi, illetve ún. világi munkatársa volt. Két embernek a nevét szeretném megemlíteni, az egyik Éliás József. Ő volt, aki a „vészorszakban” a leghosszabban és a legközvetlenebbül, szinte a nap 24 órájában részese volt mindannak a nyomorúságnak, megpróbáltatásnak, amelyeken a zsidó polgártársak keresztülmentek. Gyakorlatilag a regnáló és így törvényesnek mondott hatalom és annak karhatalmi szerveivel szemben kellett hitbeli és erkölcsi meggyőződés alapján nem egyszer jogilag törvénytelen módon, de mégis emberi életet menteni. Az 1944-ben felállított Svéd és Nemzetközi Vöröskereszt ún. védett házai-val együttműködve nemcsak keresztleveleket állítottak ki, de a nyilas uralom alatt nagyon sok zsidó embert bújtattak is. A Jó Pásztor Bizottság másik jól ismert munkatársa volt az evangélikus Szehlo Gábor volt. Az ő szolgálata elsősorban a gyermekvédelem volt. Több ezer üldözött kiskorú gyermek védelmét tudta halálos fenyegetések közepette megóvni.

Szehlo Gábor

Szükséges említést tenni azokról a kétségbeesett kísérletekről, amelyeket a protestáns egyházak az eredeti szándék szerint a római katolikusokkal karöltve, de végül is önállóan képviseltek a deportáltak leállítására kapcsán. Ravasz László, az akkori legtekintélyesebb református püspök több alkalommal magánkihallgatáson járt a kormányzónál, felhívta figyelmét arra a szörnyűsége, amely a deportált zsidósággal történik. 1944 nyarán a protestáns egyházak közös püspöki pásztorlevél kiadására készültek, amelyet valamennyi egyházközségben felolvasni szándékoztak. Az utolsó pillanatban azonban a kormányzat ígéretet tett a budapesti zsidóság megkímélésére. (A később történetek tükrében elmondható, hogy a megpróbáltatások csak haladékokat kaptak.)

Ugyanebben az évben a júniusban tartott egyházmegyei közgyűlésén a budapesti református egyházmegye esperese az alábbiakat fogalmazta meg: „*A parókiákon az ajtók mögött ma olyan jelenetek játszódnak le, amelyeket nemcsak mennyiségükben, hanem egyéni tragikumuk mélysége miatt keresztyén lelkiismeretnek sokáig nem lehet elhordozni. A zsidó és keresztyén házastársaknak egymástól való elválasztása, megremült embereknek zokogásai, a halálra vált és szánt embereknek a pusztaság életéért térden állva, könyörgő rimázkodásai, ez hónapok óta a parókiákon napról-napra lejátszódó események sorozata.*” Valószínűleg nem lehet pontosan számszerűsíteni, hogy Budapesten az emlegetett lelkészlakásokban, egyházi épületekben, intézmények rejtett zugaiban hány zsidó családnak sikerült túlélni a nyilas korszakot. A kor tanúi azonban kivétel nélkül arról vallanak,

hogy bár minden egyes emberi élet érték, mégis bizonyosan többet is lehetett volna az üldözöttekért tenni. Hívó emberek számára nem a lelkiismeret a végső fórum, hanem az Isten színe előtti megállás.

Nem kétséges, hogy utólag a történeteket és a mulasztásokat soha nem lehet tárgyilagosan megítélni. Mindaz, ami ráterhelődött arra az időszakra és a benne felelős posztokon álló egyházi személyekre, mai mértékkel alig felfogható. Kétségtelen tény, hogy a református egyházat nem lehet egységesen látni és róla véleményt alkotni. Egyházunk struktúrája meglehetősen tág teret ad különféle nézeteknek, véleményeknek. A református egyházban nincs „tanítói hivatal”. Bizonyosan voltak, akiket nemcsak befolyásolt, de hatalmába is kerített a korszellem és a politikai propaganda. Egyházunknak nemcsak bátor és emberséges szolgálói, hanem megalkuvó és gyáva tagjai is vannak.

Igyekeztem utána nézni, hogy a bajai egyházközség életében mit is jelentett az ún. „zsidókérdés” és annak kezelése. Az 1930-as évek végétől a bajai református egyházközségben több keresztelés, illetve áttérés történt. Ezeknek a száma nem olyan jelentős. Az azonban igen, hogy az akkori lelképásztor, Rác Károly és a gyülekezet egyik presbitere és kántora, Szösz Pál keresztzsúlóséget vállalt az egyházunkba áttért zsidó személyek mellett. Gyakorlatilag nemcsak formálisan, de személyes vonatkozásban is vállalták őket. Az áttértek legtöbbször sorsáról nincs információ. Közülük azonban egy család tagjai nekem mesélték el megmaradásuk egészen hihetetlennek tűnő történetét. Környezetük nagyon jól ismerte a család háttérét, mégis, amikor a zsidóság összeírása és deportálása történt, értük nem jöttek. Örök rejtély marad, hogy ki volt az ismeretlen jótevő, illetve miként kerülhettek el a szörnyű megpróbáltatásokat.

A címben feltett kérdésre: milyen szerepe lehet az egyháznak egy társadalom életében, remélem, részben meggyőződésem szerinti feleletet adtam. Sem heroizálni, sem bagatellizálni nem kívánom az egyházi szerepvállalást. Csak azt szeretném zárásul hangsúlyozni, ami egyházunk hitvallástétele: „*Hitünk és életünk egyedüli zsinórmértéke Isten Igéje.*” A Lélek mozdító ereje a Szentírás alapján adott esetben embereket felszabadít arra, hogy hitük és lelkiismeretük szerint egy nagyobb közösségért is szót emeljenek, és bátran helyt álljanak. Az ilyenekre nézve igaz a bibliai bölcsesség: „*Az igaznak emléke áldott.*”

Bán Béla

Hogyan került magyar zászló a Holdra?

Érdekességek egy emigráns magyar író könyvgyűjteményéből és levelesládájából

Egy ismert és széles ismeretségi körrel is bíró ember levelesládája igazi kincsbánya lehet az érdeklődők számára, hiszen közismert emberek profán gondolataiban is elmélyülhet általuk. A Bajáról elszármazott, a közelmúltban Kossuth-díjra is felterjesztett, Írországból élő (lapunkban is rendszeresen publikáló) író-műfordító Kabdebó Tamás levelezése és könyvgyűjteménye is számos kincset rejt magában. Az alábbi írásban – amelyhez az író engedélyével felhasználtuk Haklik Norberttel folytatott beszélgetésének anyagát – néhány ilyen értéket mutatunk be, egyúttal arról is értesülünk, hogy szerzőnknek talán nemzeti zászlónk Holdra kerülésében is múlhatatlan érdemei vannak... (M.J.)

Életem első 22 évéből 397 könyvem maradt meg Baján, húgom lakásában. A világháborúban leégett bajai családi házunk, benne 200 könyvvel. 1945 és 1956 között gyűjtöttem, főleg nagyanyám lakásában (ahol laktunk) négyszáz kötetet. Ezek között volt József Jolán a nagynénemnek dedikált József Attila-könyve, egy aláírt Kosztolányi-novelláskötet és Tóth Árpád egy verseskönyve egy bizonyos Pályi Andornak dedikálva. Ezt a hármat 1956-os ínségemben eladtam egy pesti általi antikváriumnak.

1956 kora telén, amikor Ausztrián keresztül Angliába menekültem az otthoni megtorlás elől, csupán nemzetőr-igazolványomat hoztam magammal a válltömésembe varrva. Tehát jelenlegi könyv- és levélgűjteményem az 1957 és 2013 közötti időkből származik.

Írországi látogatásaik során sokan megszálltak a könyvekkel borított hálószobában. Jártak már itt egyetemi tanárok, magyarok, angolok, írek, de erdészek és kertészek, valamint Kossuth-díjas írók, rokonok, ösztöndíjas diákok is. Erdélyből ellátogatott ide egyszer Székely Béla, az egykor német földön élő Csiky Ágnes Mária, a kolozsvári Kovács Eszter és édesanyja, Egyed Emese. A lakás helyiségeiben (a fürdőszobában is!) hétezer kötetből válogathattak maguknak olvasnivalót. Ennek java magyar nyelvű, illetve magyar tárgyú. Van itt teljes Krúdy-sorozat, Határ Győző-sorozat, foghíjasan megvannak Cs. Szabó László, Mikszáth Kálmán, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Karinthy Frigyes, Jókai Mór könyvei, aztán van még itt ezer kötetnyi külföldön írt magyar regény, Máraitól a házigazdáig sokak munkásságából. Közülük talán a legérdekesebbek a dedikációkkal fűszerezett ajándék kötetek. Egy a szófukar Lénárd Sándortól, egy a bőkezű Déry Tibortól, több Illyés Gyulától, az írófejedelemtől, egy szívhez szóló Kosztolányi Dezsőné „Ilona, Ilona” néni-től, no és az ismert külföldiektől, W. H.

Auden, Ted Hughes, Michael Longley, Brendan Kennelly, Seamus Heaney ír költőktől, valamint könyvgyűjtőktől, bibliográfusoktól származó cserékötetek.

Aztán itt vannak az antik könyvek, például Boëthius Consolatione Philosophiae-jának 1507-es firenzei kiadása, Széchényi Ferenc második ajándékának, eredetileg visszatartott könyveinek párját ritkító katalógusa (a világon nyilvántartott öt példány egyike), egy első kiadású Yeats- és Maynard Keynes-kötet, díszes 17. és 18. századi Róma-könyvek, valamint néhány főszakács és államelnök ajándékai. Krúdy Zsuzsa is elhozta apja egyik könyvét, amikor a vendégem volt, és Pilinszky János is, akivel Londonban találkoztunk (itt nem járt). Vas István mesélte, hogy amikor héttagú költőcsapatban Wales felé utaztak, a vonaton egészében összeállították *A walesi bárdokat*, mivel fejből az egészet egyikük sem tudta volna.

Ritka könyveimnek beszerzéstörténetéből elmesélek kettőt. A Széchényi-katalógust a híres Quaritch londoni könyvkereskedéstől vettem 1964-ben. Ekkor a bekötetlen könyv darabokban volt (de nem hiányzott belőle egy lap sem). Kitisztítottam, borjúbőrbe köttem, fedelére magyar címet terveztettem. Azóta két kiállításon szerepelt. A Boëthiust Firenzében szereztem 1965-ben, egy vásárban. Ez az első olyan könyv, amelyet teljes egészében dőlt betűkkel nyomtattak. A margón Armenius cinquecentobeli orvostudor tintával írt bejegyzései olvashatók. A vellumba/pergamenbe kötött 17x10 centiméteres könyvet egy városi árus bódéjában találtam. Olcsó volt, mert az árus hamisítványának hitte, ám később a British Museum szakértője hitelesítette. Megvan még 1955-ös börtönnaplóm is, amelyet egy szabaduló lány kontyba csavart hosszú hajában csempészett ki a külvilágba. Mind a 150 lapját szenttablettákból olvasztott tintával, cirokseprűszál „tollal” barna WC-papírra írtam.

Hát nézzük a levelezést! Az e-mail korszak előtti időkből már csak harminc kézírásos „episztolám” maradt meg, de levelezőimtől az 1957-2013 közötti korszakban nyolcezer levelet kaptam. Ezek ábécé-sorrendben kalapdobozokban laknak. A legkedvesebb számomra Illyés Gyula féltő levele, melyben aggódott értem, hogy guyanai éveim során a magyar társak nélküli egyedülletben a „kultúr-magány farkasfogai tépdésnék elszakadt jómagamat”. Feleletemben ezt üzentem neki: „Gyula bácsi, megőriznek engem a Hét évszázad... kötetei, melyeket magammal viszek, hogy versfordításokat készítek az Antológiához.” Ezt ugyebár Makkai Ádám adta ki 2000-ben, aki Danubius-könyvemet – előbb levélben, később ismertetésben is – a elsőként méltatta remekműként. (A könyvnek elkészült harmadik, azaz első „fapados” kiadása)

1982 tavaszán a manchesteri egyetemi könyvtár helyettes főnökeként részt vettem egy, az euró bevezetéséről szóló konferencián Bemelenben (Hollandia), mint az akkori tagállamok egyik brit kulturális képviselője. Az előadó górék között volt Hans-Dietrich Genscher német külügyminiszter, aki megmagyarázta nekünk, hogy 2000-re minden tagállamban bevezetik majd az eurót. Szerényen tiltakoztam: „Angliában nem”. Aztán vitatkoztunk ezen vagy öt percen át. Végül fogadtam 10 fontban a német miniszterrel. Ugyebár elvileg én nyertem, de 2000-ben Herr Genscher nem fizette meg a tartozását. (A bankjegyeket és érméket az eurozóna tagországaiban is csak 2002-ben vezették be – a szerk.) 1990-et írtunk, amikor a német országrészek egyesítésének ünnepi évében a dublini német követ meghívott egy estélyre, amelyen a német diadalt ünnepelték, és ezt részben nekem köszönték meg nyilvánosan. Én viszont csak tíz évvel később, 2000-ben köszöntem meg a meghívást. „Excellenciás uram, bár Genscher miniszter úr tartozását nem rendezte, a szép 1990-es ünnepség mindezt kárpótol” – mondtam.

Az 1970-es években írtam egy kisregényt kedvenceimről, az elefántokról. Ennek során felfedeztem, hogy az öreg elefántok éhen halnak, miután utolsó fogaik is kihullottak. Írtam tehát egy levelet (a Lordok Házából elcsent merített papíron) Fülöp edinburgh-i hercegnek, az Elefántvédő Szövetség elnökének. Azt javasoltam, hogy készít-

senek műfogsort az idős elefántoknak, és erre a célra könyvem a kiadótól kapott tiszteletdíját fel is ajánlottam. A cudar (fő)herceg máig sem válaszolt.

Utolsó római utam alkalmából az ottani Szent István-zarándokházban készültem vasárnapi misehallgatásra. A csodálatos kápolnában – melynek Prokop Péter által festett tanulmányképe ebédlőm falán függ – nem volt mise (máskor sem), mert a rezidens pap a Vatikánban szolgált. Írtam hát egy levelet Erdő Péter hercegprímás úrnak, és kértem őt, orvosolja a helyzetet. Félreértés ne essék, nagyon tisztelen a magyar katolikus egyház fejét. Levelemre nem jött válasz. Azonban, mint tudjuk, Isten malmai..., szóval a Szent István-házban a rend helyreállt: az új igazgató celebrálja a szentmisét.

Amikor II. János Pál pápa még kardinális korában írt verseit angolul publikálták, én magyarra fordítottam azokat, és saját, kétnyelvű verseskötetemmel együtt dedikálva elküldtem a Szentatyának. Titkára válaszolt, közvetítette II. János Pál köszönetét, és a levélhez mellékelte a pápa saját kezűleg aláírt fotográfiáját. Lányom akkoriban államvizsgázott a londoni egyetemen, és nagyon szurkolt a sikerért. Így keblébe rejtve magával vitte a pápa fényképét. Jeles rendű lett, ám az aláírt ereklyét elvesztette. A levél viszont megvan, és a következőt tartalmazza: „Kedves Kabdebó Úr! Öszentsége, II. János Pál pápa megkért, hogy köszönjem meg Önnek nemrég elküldött ajándékát. Ő igen nagyra értékeli az Ön megbecsülő és körültekintő gesztusát és az ebben kifejeződő kedvességet. Öszentsége megáldja Önt az Atyaisten és Jézus Urunk békéjével. Őszinte híve, Monsignor G. Coppa, ülnök. Vatikán, 1979. augusztus 18.” A levelet aláíró ülnök később érsek, majd bíboros lett.

A nyolcvanas években kaptam egy gyönyörű szerelmeslevelet leendő ír feleségemtől, a kilencvenesekben egy levélbomba (miniatűr pokolgépet) az egyik ír terrrorszervezettől. Aznap épp beteg voltam, egyetemem parkolójában ír katonai tűzszerészek robbantották fel. Nyugdíjaztatásom idején karácsonyra üdvözlőlapot kaptam az egyetemi könyvtár könyvkötőjétől, aki ezt írta: „Dr. Kabdebó! Jó szerencsét! Ön a könyvtár irányítása során igyekezett sportszerűnek maradni. Boldog karácsonyt, Paul Hoary.”

És végül – de nem utolsósorban – 1968-ban az angol Timesban közölt levéllel igyekeztem a NASA korifeusait arra ösztönözni, hogy a Holdon az Egyesült Nemzetek lobogóit tűzzék ki. Javaslatomból

sajtóvita kerekedett. Az alábbiakban két vitaindító levelemet közlöm, a londoni Timesból kimásolva. (Az angol nyelvű leveleket magyar fordításban adjuk közre – a szerk.)

1. Holdraszállás

Mr. Thomas Kabdebó levele

Uram! Most, hogy a holdraszállást 1969-re tűzték ki, felhívnam a figyelmet egy olyan kérdésre, melyről eddig nyilvánosan nem szóltak.

Majd, amikor elérkezik a holdraszállás ideje, javasolnám, hogy az odaérkezők ne az amerikai vagy az orosz (helyesebben a szovjet – a szerk.) tűzzék ki a Hold felszínére, hanem egy olyan lobogót, mely Földünket képviseli, annak minden nemzetét, azaz az egész emberiséget.

Kiváló tisztelettel:

Kabdebó Tamás

University College London, Gower Street, W.C.I. Jan 3.

2. Holdraszállás

Thomas Kabdebó levele

Uram! Miért ne a nemzeti zászlót – kéri Mr. Baddeley január 3-án.

Néhány éve, amikor úgy tűnt, hogy a szovjet (orosz) űrkutatásé volt az elsőbbség az amerikai előtt, Amerikában azt mondták: „Lám, az ő németjeik jobbak, mint a mieink.”

Jómagam talán nem egyedül képviselem azt a véleményt, hogy a holdraszállás, bármelyiküknek sikerül először, nemzetek fölötti érdemnek tekinthető. Az adott állam olyan eszközöket használ majd, amelyek létrehozásában sok nemzet mérnökei vettek részt, akik felhasználták a lengyel Kopernikusz, az olasz Galilei, a német Hevelius, a dán Tycho Brahe, az angol George Darwin felhalmozódott tudományos örökségét.

Mivelhogy a Holdat nem lehet gyarmatosítani vagy hadi célokra hasznosítani, remélhető, hogy itt az ideje tudomásul venni ezt egy olyan, emberiség közös eredményét jelképező aktus révén, amelyet mindkét Unió elfogadhat.

Kiváló üdvözlettel:

Kabdebó Tamás

University College London, Gower Street, W.C.I. Jan 3.

A második holdraszállás után a NASA – a Times közvetítésével – az alábbi közleményt küldte el nekem:

„Az Apollo-12 űrpilótái 136 nemzet zászlait vitték fel a Holdra; mindazokét, amelyek az Egyesült Nemzetek tagja. A lis-

Sipos Loránd

tán szerepel az a három állam (Kuba, Albánia és Szíria) is, amelyekkel az Egyesült Államoknak nincs diplomáciai kapcsolata. Egyébként nyilvánvaló, hogy az Apollo-űrprogram kétségtelenül arra irányul, hogy a tudás határait az egész emberiség érdekében terjessze ki.

Mindazonáltal a békés és barátságos Svájc, mely nem tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének, nem szerepelt a listán. Ne bánkódjunk ezen: a holdkutatás egyik kísérlete svájci eredetű.”

Csokits János költő írta Veteres migrante coloni... c. versében: „Míg a Földön nincs egy holdam, a Holdon sem legyen földem.” Mindazonáltal a magyar lobogót kitűzték a Holdra.

Kabdebó Tamás

Pontosítás

Több olvasónk is jelezte, hogy októberi számunk 15. oldalán szereplő, dr. Bálint Gábor írásához tartozó kép-aláírás nem pontos. Nos, a képen valóban a cikkben is említett urak láthatók, de a kép nem 1963-ban, hanem valószínűleg 1967-ben (általános iskolai tanulmányaik befejezésekor) készült, és nem is a Gyakorló Általános Iskolában (mint azt a kép sugallná), hanem a Központban, ahol az írás szereplői általános iskolai tanulmányaikat a 4. osztály után folytatták. Köszönjük a pontosítást és az információkat!

Találkozásom Ádám Ottóval

2014-ben emlékezünk meg minden idők legnagyobb drámaírója, William Shakespeare halálának 400. évfordulójáról. Az „avoni hatvány” valamely darabja sokak kiemelkedő színházi élménye lehetett. Az alábbiakban közreadott írás is egy ilyen meghatározó élményt elevenít fel sok évtized távlatából. E visszatekintéssel nemcsak az angol drámaíróra, hanem a magyar színház történet két kiemelkedő alakjára is emlékezünk. (M. J.)

Nemrégiben olvastam a *Magyar Nemzet*-ben, amely egyébként kedvelt újságom, hogy a Vigadó téren, a Duna-korzón álló Shakespeare-szobornál már tíz éve műsoros koszorúzási ünnepségen emlékeznek meg a magyar színházi világ kiemelkedő eseményeiről. Az említett cikkben az egyik legnagyobb magyar Shakespeare-rendező, Ádám Ottó (1928-2010) munkásságát méltatták a róla készült emléktábla leleplezése során. Ez a hír indított arra, hogy leírjam irodalmi érdeklődésem meghatározó, egyben életem egyik legkedvesebb élményét. Az eltelt több mint ötven év sem tudta elhomályosítani azt a felemelő érzést, melyet akkor éltem át, és amelyet Ádám Ottónak köszönhetek.

Kedves Olvasóm! Menjünk vissza az 1960-as évekbe, amikor a történetem lejátékozott: „A legrégebbi történetet nem az ész, hanem a szív írja”

Budapestre hívtak a Nőszövetség egy kétnapos konferenciára, hogy városomat, Baját képviseljem. Az értekezlet azzal a kérdéskörrel foglalkozott, amely engem mindig is érdekelt, azaz hogyan lehet a mai nőket, asszonyokat elvezetni egy másfajta életmódhoz, és még mit lehet tenni, hogy az új elvárásoknak meg tudjanak felelni: hogyan lehet egyeztetni a munka, a család és a gyermeknevelés bonyolult feladatát.

Az első nap estéje természetesen szabad volt, amelyet mindenki kedve szerint tölthetett el. Színházba megyek – döntöttem el, és megnéztem a kínálatot a műsorfüzetekben. Örömmel láttam, hogy a Madách Színházban aznap este a *Hamlet* van műsoron, Gábor Miklóssal a főszerepben. „Istenem! Ha láthatnám, ha hallhatnám a nekem kedves szövegeket, mit nem adnék érte!” Egészen föllelkedtem, alig tudtam az örömtől mást cselekedni, alig vártam, hogy este 7 óra legyen, és a színházban ülhessek a jól ismert dráma előadásán. Miközben az utcákat rőttem, ábrándoztam és sóhajtoztam: „Iré! Te este láthatod a *Hamlet*-et, hallhatod Gábor Miklóst, amikor a nagymonológot mondja!” – szinte megbabonázott ez a lehetőség, és más már nem is érdekelt. Míg mások a pesti kirakatok kínálatát bámulták, és vágyakozva nézték a szebbnél szebb ruhákat, nekem csak az esti előadás járt az eszemben. Úgy fél hét tájban elindultam a színház felé.

Még most is látom magamat, amint belépek az előcsarnokba, és rohanok a pénztárhoz. A kisasszony szinte tétlenül ült, hiszen nem állt sor a pénztár előtt, így ő nyugodtan nézegette a jövő-menő embereket. Odaléptem a pulthoz, és izgalommal kértem egy jegyet az előadásra. Úgy nézett rám, mintha a Holdról jöttem volna.

– Kérem! Már három hónapja minden jegy elkelt előre, nincs egyetlen üres székünk sem!

– És pótszék? – kérdeztem

– Az is mind elfogyott, tessék elhinni!

– De kérem! Nekem nagyon fontos lenne, hogy lássam az előadást! – mondtam majdnem sírva fakadva. Megsajnálta, látva kétségbeesésemet, megpróbált megvigasztalni:

– Ne menjen el! Hátha valaki visszahoz jegyet, mert közbejött valami, mert hirtelen el kellett utaznia, vagy éppen beteg lett. Maradjon itt a pénztár körül!

Jött is a közönség, de senki nem hozott vissza jegyet. Egyre jobban elszomorodtam: „Istenem, segíts meg! Nem lehet, hogy ne nézzem meg az előadást!” Már arra gondoltam, hogy beszököm a nézőtérre, és elbújok. Ha már itt vagyok, nem adhatom föl! Közlekedett az előadás kezdete, én meg a folyosón álldogáltam, elkezdtem nézegetni a feliratokat az ajtókon, különböző irodák voltak, mígnem megláttam az igazgatói iroda feliratot. Visszamentem a pénztárhoz, és megkérdeztem, hogy bent van-e az igazgató úr.

– Igen! – jött a reményt keltő válasz, én meg gyors elhatározásra jutottam, mert az idő erősen fogyott, sürgetővé vált a tett. Bekopogtam, mire megérkezett a válasz is:

– Tessék! – szólt ki Ádám Ottó, a Madách Színház nagyhírű igazgatója, a *Hamlet* rendezője.

Amikor beléptem, kíváncsian nézett rám, mit keresek az irodájában.

– Igazgató Úr! Nagyon szeretném megnézni az előadást, de nincsen jegyem...

– Asszonyom! Még a csilláron is lógnak az emberek, egyetlen székünk sincs üresen, se pótszék, se állójegy nincsen!

Vettem egy nagy levegőt, és határozottan azt mondtam:

– De Igazgató Úr! Énnekem ma mindenképpen meg kell hallgatnom, hogy Gábor Miklós hogy mondja a nagymonológot – és elkezdtem:

Ádám Ottó,
az egyik legkiválóbb Shakespeare rendező

„Lenni, vagy nem lenni: az itt a kérdés. Akkor nemesb-e a lélek, ha tűri Balsorsa minden nyűgét s nyilait; Vagy ha kiszáll tenger fájdalomja ellen, S fegyvert ragadva véget vet neki? Meghalni – elszunnyadni – semmi több; S egy álmom által elvégezni mind A szív keservét, a test eredendő, Természetes rázódtatásait: Oly cél, minőt óhajthat a kegyes. Meghalni – elszunnyadni – és alunni! Talán álmodni: ez a bökkenő; Mert, hogy milyen álmok jönnek a halálban, Ha majd leráztuk mind e földi bajt, Ez visszadöbbsent. E megdöngölés az, Mi a nyomort oly hosszan élteti: Mert ki viselné a kor gúny-csapásait, Zsarnok bosszúját, gögös ember dölyfét, Útált szerelme kinját, pör-halasztást, A hivatalnak packázásait, S mind a rugást, mellyel méltatlanok Bántalmazták a tűrő érdemet: ...”

Eddig hallgatta Ádám Ottó meglepődve az én „belépőmet”, majd megkérdezte:

– Maga felvételre készült? Ezért jött hozzám? – és kételkedően nézett rám.

– Nem, Igazgató Úr! Én csak szeretem az irodalmat, a filozofikus költészetet, és különösen ezt monológot, a shakespeare-i gondolatokat...

– Na, menjünk! – felállt, odalépett mellém, és megfogta a karomat. Bevezetett az igazgatói páholyba, amely egészen közel volt a színpadhoz, és így szólt:

– Itt van az egyetlen üres szék, ide üljön, nézze az előadást, mert ezt maga nagyon megérdemli. Majd visszajövök!

A szünetben tényleg megkeresett, néztem, ahogy jön felém. Nagyon boldog voltam, és azon gondolkodtam, mit is mondjak neki.

– Igazgató Úr! A köszönöm kevés, ennél most sokkal többet érzek, megtiszteltetés, amelyet nem is reméltem, hogy Ön beültetett a székébe, hogy ilyen kiváló helyről élvezhetem a drámát, a kiváló színészeket, és egyáltalán, ezt az egészet.

Gábor Miklós Hamlet szerepében

Ádám Ottó megsimította az arcom, és természetes egyszerűséggel csak azt kérdezte, tetszik-e az előadás.

– Nagyon! – mondtam lelkesen. – De Igazgató Úr, én a színháznak tartozom a jegy árával. Hogyan intézhetem el? Mit csináljak?

– Magának én tartozom ezzel az előadással, ezzel az üres székkal. Idejön hozzám bátran, utolsó lehetőségként, mert annyira szereti a Hamletet, tudja fejből a nagymonológot csak ezért, és képes elmondani nekem. Én ezt éreztem meg a szövegből, ahogy mondta, és tudtam, hogy nem szabad elutasítani... Nem lehet, hogy Ön ne nézze meg az előadást! Jól van így! Most nézze meg a második részt is, mindjárt vége a szünetnek.

Elsötétült a nézőtér, Ádám Ottó elment, de a beszélgetés ereje még mindig megszorítja a szívemet.

Amikor a nagymonológ következett, Gábor Miklós egészen közel lépett a színpadon az igazgatói páholy elé, és én úgy

éreztem, mintha nekem mondta volna el az egészet. Kibuggyantak a könnyeim, zsebkendővel kellett törölgetnem az arcomat, annyira meghatott az esemény. Utólag az is felmerült bennem, hogy Ádám Ottó elmondhatta Gábor Miklósnak az előzményeket, meg talán azt is, hogy ne lepődjön meg azon, ha nem a főrendezőt látja a páholyban ülni. Az a szék előttem még mindig megjelenik: nagy, barna, mély és kényelmes, amely csak az igazgatót illeti meg, és én ebben ülhettem.

Mennyit tanultam a shakespeare-i szöveget, mely igaz gondolatokat hordoz, míg egészen az enyém nem lett! Szerencsés vagyok, mert viszonylag könnyen tanulom a verseket, különösen Adyt, Berzsenyit, szeretem a filozofikus tartalmakat hordozó Madáchot, vagy éppen Cyrano monológjait. Úgy érzem, hogy aki nem ismeri ezeket a gondolatokat, érzéseket, szegényebben éli a világát, nem talál kapaszkodókat a valóságos életében.

Még most is, amikor írom ezeket a sorokat, 88 évesen is el tudom mondani a korábban megtanultakat, amelyek vigaszt tudnak nyújtani nekem, ha olyan lelkiállapotba kerülök: „...az öntudat belőlünk mind gyávát csinál, s az elszántság természetes színét a gondolat halványra betegíti ... Ily kételkedés által sok nagyszerű merény kifordul medriből és elveszti tett nevét...” Nagyon sokat köszönhetek a Hamletnek, vezérelt utamon!

A márványtábla avatásának hírére gondolatban én is elhelyeztem egy koszorút Ádám Ottó neve mellé. Amikor felidézem az eseményeket, bevillan Ádám Ottó tekintete, miközben én a monológot mondtam szinte megállíthatatlanul. Hallgatott engem,

és eszébe jutott az egyetlen üres szék, a sajátja... Igen, az egyetlen szék, amely még üres, és most itt van valaki, aki megérdemli, hogy ne csak tudja a szöveget, hanem hallja és lássa is egy nagy színész előadásában. Ő is átélhette akkor, azokban a percekben a shakespeare-i mondanivalót. Istenem! Hittem volna valaha is, hogy megadatik nekem megnézni a magyar színháztörténet egyik legkiemelkedőbb előadását Ádám Ottó rendezésében és Gábor Miklós főszereplésével?! Boldog vagyok, hogy nemhiába tanultam meg a szöveget, mert eljuttattott életem nagy élményéhez, melyet emlékeim tárházából most közrebocsátottam.

Gergelyné Békei Irén

Előfizetési felhívás

Lapunk a 2015. évre előfizethető a jelenlegi elfizetők számára mellékelten megküldött, illetve a címünkön (6500 Baja, Munkácsy Mihály u. 9., telefon: 79/322-600) igényelhető „Kézpénzfizetési megbízás” felhasználásával.

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára (250 Ft) és helyi előfizetési díja nem változik. A vidéki előfizetési díj minimális emelését a postaköltség várható növekedése teszi szükségessé.

Előfizetési díjak:

Helyben (házhoz szállítva) 3 000 Ft

Vidékre (postaköltséggel) 6 000 Ft

Külföldre (postaköltséggel) 11 800 Ft

Üdvözljük hűségese régi előfizetőinket és szeretettel köszöntjük az újakat.

Bajai Honpolgár Alapítvány

Védendő védtelenek: a fekete bodza

„A sövényen fürtös ákác
S nyíló bodza hajlik át,
Érzem, szivom gyógyvirága
Édes finom illatát...” – olvashatjuk Tompa Mihály *Tavaszkor* című költeményében arról a viszonylag gyorsan növekvő cserjéről, amely már az ókortól ismert dísz-, festő- és gyógynövény. A pézsmaboglárfélék (Adoxaceae) családjába tartozó bodza nemzetség három őshonos hazai fajából legismertebb az Alföld legszárazabb vidékeinek kivételével szinte mindenütt előforduló fekete bodza (*Sambucus nigra*). A másik kettő közül a földi vagy gyalogbodza (*Sambucus ebulus*) kellemetlen szagú lágyszárú évelő, az előzőeknél jóval ritkább fürtös bodza (*Sambucus*

racemosa) pedig az 500–600 méteres vagy ennél magasabb hegységeink növénye, melynek termése piros színű. A Baján és környékén gyakori fekete bodza nem túl mélyen gyökeredző, akár 8–9 méter magasra megnövő, sűrű lombú természetes bokraira, esetleg kisebb törzsű fa példányaira sövények, üde lombberdők, gyomtársulások, erdőirtások stb. tápanyagban – főleg nitrogénben – gazdag talajain bukkannak, emellett sokfelé természetik is. Barázdált-repedezett kérge szürkés- vagy világosbarna, ágai kopaszok (belük fehér színű és puha), hajtásai paraszemölcsösek. A növény átellenesen álló levelei páratlanul szárnyaltak: közülük 2–3 pár az oldalsó és egy nagyobb, a hajtás végén álló. A levél-

kék megnyúltak és elliptikus alakúak, végük kihegyezett, szélük fűrészes, színük felül sötét- alul világoszöld.

A fekete bodza öttagú virágai aprók, színük fehér vagy sárgásfehér és illatuk jellegzetes, erős. Az augusztusban-szeptemberben beérő fényesen fekete színű, három magvú, lédús, csonthéjas és 4–6 milliméter átmérőjű bogzótermésre a madarak igen csak rájárnak: ősszel a telelőhelyeik felé vonuló énekesmadarak egyik kedvenc tápláléka. Így lett a bodzabokor a madárbarát kert fontos tartozéka, amely a fészkelési lehetőség és a búvóhely mellett a szárnyas vendégek terített asztala is. Előzőeknek megfelelően a növény terjedésében a madarak fontos szerepet töltenek be. Nekik is

köszönhetően a fekete bodza az északi részek kivételével szinte egész Európában elterjedt. A cserje nagyjából 5 éves korától hoz termést és kedvező körülmények között fél évszázadig vagy még tovább él.

A gyógyhatásáról már történelmünk korai időszakától ismert növény többféle módon használható fel. Üdítően illatos, frissen szedett virágából kellemes aromájú szörp és bodzapezsgőnek nevezett üdítőital készíthető, előbbi adagolható édességhez is. A szárított virágának felhasználásával készülő tea hatásos köhögés, megfázás, ízületi problémák és székrekedés kezelésére. Májustól szedett nyers vagy szárított leveleiből készített főzetét egykor fürdővízhez keverve ajánlották bőrbajok tüneteinek csillapítására. Bogyóterméséből megfelelő feldolgozással kitűnő szörp, lekvár és pálinka készülhet. A fekete termés egyúttal jól bevált festékanyag, amellyel színezhető a bor, a vászon stb. Egyes helyeken fáját faesztergályos munkákhoz használták.

Csapody Vera és Priszter Szaniszló a *Magyar növénynevek szótára* című 1966-ban kiadott kötet 31. oldalán adták meg a bodza összegyűjtött népi elnevezéseit: bocfa, bodzabokor, bodzafa, csete, gyepűbodza. Hoffmann Károly és Wagner János 1907-ben megjelent *Magyarország virágos növényei* című könyvének 63. oldalán a fekete bodzát az előzőekben felsoroltakon túl még fái vagy gyepűbodzaként említi.

Őseink életében betöltött szerepe okán több szólásmondás is született a bodzával és bodzafával kapcsolatosan. „A kinek a gyomra fáj, keressen rá bodzát” – javasol-

A végálló sátorvirágzat jóval a lombfakadás után nyílik

ták baj esetén a jajgatónak, hogy igyekezen segíteni magán. „Fakad a bodza, büdös a rokka” – azaz, tavasszal a szobai munka helyett a szabadba kívánczunk. „Föléledt, mint a bodza cibere” – mondták a pajkos emberre. „Még a bodzafának is jónapot mond” – tartották arról, aki mindenkit üdvözöl, vagy olyan vén, hogy reszket a feje. „Az én kardom sem fűzfa, az én puskám sem bodzafa” – mondja a népi verdikt a csatában, munkájában helyét megállórol. (Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*. A Millénium évében, 69. oldal) A nép-

hit szerint a bodza féregtelenítő hatással is bír. Egyes vidékeken a növény kivágással történő megfenyegetésének pondrúzó vagy hideglelést megszüntető következményt tulajdonítottak.

Dr. Nebojszki László

A lecsüngő termések kocsányai bíbor lila színűek

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:

Jász Anikó, Kothencz Kelemen,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím:

6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail cím:

bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!